ЛІТОПИС ЧЕРВОНОЇ КАЛИНИ

1930

XI

„ЛІТОПИС ЧЕРВОНОЇ КАЛИНИ“

Річна передплата . . . . . . 13·— зол.
Піврічна » . . . . 7·— »
Чвертьрічна » . . . . . . 3·50 »
Для членів »Червоної Калини« 3·— »
Ціна поодинокого числа . . . 1·20 »
В Румунії: річна передплата . 360 леїв
піврічна 190 л., чвертьр. 100 л.
Для інших країв 2 $ річно.

За кордоном приймають передплату на »Літопис Червоної Калини« та впис членів: **В Сполучених Держ. Північної Америки: The Ukrainian Legion, P. O. Box. 578, Philadelphia, Pa. USA. / В Канаді: The Ukrainian Legion, Winnipeg, Man. P. O. Box. 2121. / Румунії: Dmytro Herodot, Bucarest IV., Delea Veche 45.**

АДРЕСА: ЧЕРВОНА КАЛИНА, ЛЬВІВ, РУСЬКА 18/III.

КУПУЙТЕ
ВИДАННЯ „ЧЕРВОНОЇ КАЛИНИ“

Ціна для нечленів / членів

Берестейський мир, з нагоди 10-х роковин 9. II. 1928. Спомини та матеріяли. Зладив І. Кедрин 320 стор. і 16 ілюстрацій . . . . 8 зл. 4 зл.

Федір Дутко: **Глум.** Оповідання, ст. 52

Д. Дорошенко: **Мої спомини про давнє минуле.** Частина І.-IV. . . . . 8·40 « 4·20 «

Богдан Лепкий: **Слота.** Поезії . . . . 90 « 45 «
От так собі. Мініятури, стор. 129 . 1·50 « 75 «
Між молотом і ковалом. Причинки до історії Укр. Армії. Сторін 79 . . 1·50 « 75 «

Ст. Левинський: **Від Везувія до пісків Сагари.** Сторін 84 . . . . . . 3·25 « 1·70 «

Халіда Едіб: **В огні.** Повість з турецької визвольної війни. Сторін 234 . . 4·50 « 2·25 «

Василь Софронів: **Грішник.** Нариси. Сторін 104 . . . . 1·50 « 75 «

Микола Голубець: **Львів.** Сторін 179 3·— « 1·50 »

А. Вільшенко: **Життя і пригоди Цяпки Скоропада.** Сторін 267 . . . . 4·50 « 2·25 «

Роман Купчинський:
І. **Курилася доріженька** Стор. 208 4·— « 2·— «
II. **Перед навалою.** Сторін 192 . . 4·— « 2·— «

Федір Дудко:
I. **Чорторий.** Сторін 192 . . . . 3·50 « 1·75 «
II. **Квіти і кров.** Сторін 192 . . . . 4·— « 2·— »
III. **На Згарищах** . . . . 4·— « 2·— »

Ген. Всеволод Петрів: **Спомини з часів укр. революції.** І—III. Част. по зол. 3·50 « 1·75 «

Ціна для нечленів / членів

Юра Шкрумеляк: **Чета крилатих.** Сензаційна повість 17 аркушів друку . . . . 5 зл. 2·50 зл.

Др. Степан Шухевич: **Спомини.** (Причинки до історії УГА, на підставі записок та власних переживань) I—V. Частина . . . . . . по зол. 4·— « 2·— «

Богдан Лепкий: **Зірка,** пов. з повоєнного життя . . . . 4·— « 2·— «

Володимир Лопушанський: **Перемога** — повість з визвольної війни. І і II. Частина . . . . по зол. 3·— « 1·50 «

Максим Брилинський: **Хресний вогонь.** Воєнні нариси . . . . 2·50 « 1·75 «

Т. Г. Масарик: **Світова революція.** 13·50 « 6·75 «

Др. Ст. Шухевич: **Видиш брате мій** (8 місяців серед УСС-ів) . . . . . . 4·50 « 2·25 «

Др. Ганс Кох: **Договір з Денікіном** 1·80 « 0·90 «

М. Галаган: **З моїх Споминів** І і II. Частина . . . . . . по зол. 4·— « 2·— «

Микола Матіїв-Мельник: **На чорній дорозі** (новелі) . . . . 3·50 « 1·75 «

Богдан Лепкий: **Вадим,** повість з княжих часів . . . . 4·50 « 2·25 «

А. Чайківський: **Чорні Рядки.** Спомини . . . . 3·— « 1·50 «

Олена Степанівна: **На передодні великих подій** . . . . 2·— « 1·— «

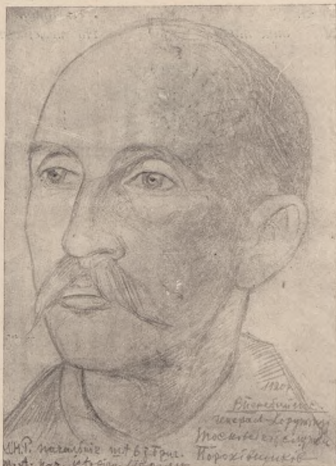
АДРЕСА: ВИДАВНИЦТВО „ЧЕРВОНА КАЛИНА“, ЛЬВІВ, РУСЬКА 18/III.

ЛІТОПИС ЧЕРВОНОЇ КАЛИНИ

ІЛЮСТРОВАНИЙ ЖУРНАЛ ІСТОРІЇ ТА ПОБУТУ

II. Річник

ЧИСЛО 11. * ЛИСТОПАД * 1930

Ґен. хор. Порохівщиків
начальник Штабу 6. Бриґади У.Н.Р. — З воєнних портретів В. Перебийноса.

Є. Ковак

Листопад

Простоволосе,
Ходило рано сонце по росах, —
Світ золотило.
І банувало тихо за братом,
Та за ізгоєм
За Листопадом:
Звідкіля, —
З яких сторін, з якого пілля
Прийде Він в панцирі закутий?
Чи з хуторів-степів нам ждати,
Чи із Карпат?

— — — — — — — — — — —

Прийшов він тихо...
Без труб, без сурм — так тихо...
Без панцирів, дез збруї...
Лице хоч в гніві за образу,
Та в грудях стріли
Раз коло разу...

І від знемоги
Упав на соняшні пороги
У покровавлених одежах.

А сонце рани би гоїло, —
За зілечком пішло по межах,
Та знемоглося від печали
І спочивати
На межі сіло...

В посольстві до гетьмана

Написав: *Др. Мирон Кордуба*

(Продовження)

Вертаючи зі Секретаріяту, зустрів я по дорозі свого шурина Д-ра Копача, котрий дізнавшися про ціль мого приїзду до Львова, запросив мене на кватиру до себе при вул. Личаківській, на що я радо згодився, бо майже всі готелі були близько боєвої лінії, що дуже утруднювало доступ, а попри це ізза браку опалу нєстоплювані. Як відомо, боєва лінія ділила тоді Львів на дві части, йдучи від горішної вул. Пелчинської півперек вул. Коперника, Сикстуської через Єзуїтський город, півперек вул. Городецької і т. д. Апровізація української части міста представлялася доволі корисно, значно ліпше ніж за австрійських часів, бо населення з підльвівських сіл мимо небезпеки воєнної охоче довозило засоби поживи. Для найбіднішої части населення улаштовано рухомі кухні, котрі обїздили поодинокі квартали і роздавали по вулицях безплатні обіди. Велику кухню уладжено також на вул. Вірменській проти Народного Дому, в котрій українські пані (Дарка Навроцька, Марія Заячківська і ин.) перебрали на себе варення і обслугу і де харчувалася майже вся інтелігенція. Члени Національної Ради діставали дуже обильний харч в Ставропігії за 10 кор. денно. Ходження по Львові навіть в день не належало до приємностей. З Високого Замку українська артилєрія острілювала від часу до часу польську частину міста і тоді ґранати з ревом перелітали понад головами. З польського боку в сей день не відповідали, мабуть забракло їм амуниції, але перед кількома днями, як мені оповідали та показували, дві польські ґранати вдарили саме коло палати Намісництва. На боєвій лінії йде безперервно густа крісова перестрілка так, що скрізь чути, немовби хто сипав камінці на бляху; нерідкий випадок, що заблукана куля засвище мимо уха прохожого навіть на вулицях подальше від боєвої лінії. Однак населення видимо вже привикло до сього, бо на вулицях в день доволі живий рух, а перед склепами з поживою купчаться, як за австрійських часів, цілі »хвости« дожидаючих своєї черги.

Після обіду в Ставропігії я відбув конференцію з судовим радником Осипом Бурачинським, а одночасно Ос. Безпалко зі секретарем війни Дм. Вітовським. Бурачинський, що був членом Буковинської Делеґації Національної Ради, але заскочений подіями остав у Львові, змалював мені докладно положення в Галичині і у Львові, повідомив, що два місця в Секретаріяті, а саме Секретаріят Судівництва і Просвіти, зарезервовано для Буковинців, при чім ми обговорили кандидатури на сі місця*), і заявив, що в найближчих днях думає поїхати на Буковину. Оден з офіцерів подав мені офіціяльну відомість, яка саме наспіла від снятинської команди, що румунська армія обсадила вже й цілу північну часть Буковини між Прутом і Дністром. Незабаром зібралася »Національна Рада« на чергове засідання. Було ок. 30 членів, проводив нарадам Др. Лев Ганкевич. Безпалко зреферував справу насильної окупації Буковини і ціль нашого посольства, але ся справа не викликала особлившого зацікавлення серед присутних. Далеко більший інтерес виявив збір »Національної Ради« до переговорів з Поляками, що їх вела окрема комісія, зложена з Мих. Лозинського, Др. Льва Ганкевича і Дра Перфецького. Над звідомленням комісії вивязалася довга і палка дискусія, після котрої, мимо горячих спротивів меншости, принято внесення Лозинського, щоби стреміти до заключення перемиря. По замкненню засідання »Національної Ради« відбулося в будинку Дністра засідання Ради Секретарів, на котре нас обох з Безпалком запрошено. Тут знова ми представили ціль нашої місії і Рада, на внесення Дра Панейка, дала нам ще від себе повновласти заложити в її імени в Київі протест проти румунського насильства і домагатися від гетьмана енерґійної інтервенції в справі Буковини. Проти сього промовляв лише Др Т., висказуючи побоювання, щоби така інтервенція не втягнула Галичини до оружного конфлікту з Румунією; через се між ним і Безпалком, котрий закинув йому вузкий загумінковий еґоїзм, прийшло навіть до гострої устної перепалки.

Слідуючого дня, в неділю 17-го, я зайшов до Секретаріяту Загряничних Справ, щоби дістати там ухвалені вчера повновласти і документи. Др Панейко і його помічник виступили з проєктом, щоби до Київа їхав сам Безпалко, а мене вишлють на переправи з румунським правлінням до Яс. На се я відповів, що їхати до Ясмені з двох причин неможливо. По перше тому, що проголошення Західно-Української Республики, наскільки мені відомо, ще не нотифіковане румунській державі, отже румунське правління може просто не приняти посольства і не впустити його до краю, а по друге тому, що мене, як горожанина окупованої ним Буковини, може просто затримати і увязнити, уважаючи висилку саме моєї особи за певного рода провокацію. Впрочім я дістав поручення від буковинського Краєвого Комітету удатися у відомій цілі до Київа, проте вважаю своїм обовязком се поручення виконати. На заяву, що моя поміч дуже їм здалабся тут в Секретаріяті, я сказав, що після повороту з Київа готов віддатися до розпорядимости галицького правління. Бачучи мою рішучість, Панейко дальше не налягав на мене, лиш дав мені ще деякі окремі поручення до Київа, де я мавби в сих справах виступати спільно з Гр. Микетеєм, тимчасовим заступником Західно - Української держави у гетьмана. Отже в першу чергу просити гетьманський уряд о прислання окремої комісії до Львова, щоби обговорити умови, на яких Західно-Українська Республика моглаб приєднатися до Придніпрянської України. Західно-українське правління свідоме того, що властиво воно повинно би таку комісію вислати до Київа, але тепер такі відносини, що кожна інтеліґентніша людина необхідно потрібна тут на місці. Крім сього я мав просити о присилку кількох досвідніших штабових офіцерів для етапних та оперативних справ і замовити для Львова надавчий апарат для радіостації. По дорозі з Намісництва до »Народнього Дому«, де містився воєнний штаб, котрий мав

*) Після мого повороту до Чернівців Буковинська Делеґація вибрала секретарем просвіти Др Агенора Артимовича, директора української ґімназії в Чернівцях, а секретарем судівництва Бурачинського.

видати нам перепустки в дальшу дорогу, я стрінувся з Д-ром Луценком з Одеси і з полковником Захаріїном, що саме приїхали до Львова. Між іншим оповіли, що на стації в Краснім бачилися з Др. Теод. Галіпом, котрий сказав їм, що їде до Київа. Ся відомість дуже мене здивувала. Що правда, Краєвий Комітет ще 4-го падолиста вибрав Д-ра Галіпа і Дрогомирецького делеґатами до Київа, але вони після кількох днів надумки відказалися від сеї почести. Щож тепер спонукало його до подорожі і в якій цілі?

В понеділок 18-го затихли зовсім стріли, бо вчора вечером заключено з Поляками дводневне перемиря. Користаючи зі сього я зараз рано вибрався до свояків, що жили на Пелчинській вулиці, в близькім сусідстві боєвої лінії. Застав всіх крайно зденервованих і перемучених, тільки малі діти бавилися безжурно, не здаючи собі справи з грози положення. В хаті було на-пів темно, бо вікна позакладано подушками для охорони від куль, довгі вечери проводили зовсім без світла, бо світити було небезпечно, по закупна харчів до міста треба було перекрадатися попід муром з нараженням життя. Тут оповіли мені, що у них находиться 277 тисяч карбованців бувшої австрійської військової каси, котрі зять ґаздині, австрійський офіцер, привіз зі собою з України, та примушений негайно перебрати службу в нашій армії не поспів передати грошей куди слід. Про се вже кілька разів давали знати до Секретаріяту, але ніхто досі не приходив за грішми; міжтим вчера була крайна небезпека, польська стежа була вже під самим домом, могла впасти до мешкання, зробити ревізію і забрати гроші. Чуючи таке, я сказав, що довше годі зі сим вичікувати, найліпше зараз занести »скарб« до уряду. Разом з молодшою донькою ґаздині ми спакували банкноти в старі ґазети, зробили з них два клунки і пішли. При брамі камяниці зупинила нас наша стежа, але моя леґітимація члена »Національної Ради« отворила нам дорогу. На поручення премієра зложили гроші в Гіпотечнім Банку в домі »Дністра« і отримали на се посвідку. Діставши відтак всі потрібні документи в Секретаріяті Заграничних Справ і перепустки в штабі ми оба з Безпалком вибралися зараз після вчасного обіду на стацію Підзамче в дальшу дорогу. До нас прилучився ще Вол. Дорошенко, котрий вибрався відвідати свою рідню на Полтавщині.

На Підзамчу станули перед проблємою, куди нам їхати: на Броди, чи на Підволочиська. Головний шлях провадив, що правда, на Підволочиська, але по Львові ходили чутки, що в Підволочиськах зібралися величезні маси полонених, котрі там звалилися зі всіх усюдів і дожидають на відсилку дальше, що проте там дібратися на потяг дуже тяжко, а навіть небезпечно. В тих часах загального хаосу і браку сильної авторитативної влади на місцях наші дипльоматичні посольські прероґативи мали тільки теоретичне значіння, про що ми вже досі переконалися і мали переконання ще не раз. На стаційній команді нам про се нічого певного не вміли сказати і ми рішили розвідати про се в Краснім. В Краснім, де прийшлося знова кілька годин дожидати на новий потяг, радили їхати на Броди і ми так і зробили.

До Бродів приїхали вже пізно, коло 11-ої в ночі. Тут дожидала нас нова, не дуже приємна несподіванка. Начальник стаційної команди, почувши про причину нашого приїзду, заявив, що про подорож до Київа тепер тяжко й думати. В наслідок передання гетьманом керми москвофільському правлінню і проголошення всеросійської федерації Петлюра підняв повстання проти гетьмана і наступає з військом на Київ. Серед таких умов пускатися в дорогу річ дуже ризиковна і безцільна, бо може вже в сій хвилі Київ обложений повстанцями і доступ до міста замкнений. Впрочім від нині рух особових потягів в цілій Наддніпрянщині застановлений. Заразом повідомив нас, що попереднього дня переїздила через Броди буковинська делеґація до Київа, зложена з Дра Галіпа, інж. Ілька Поповича і учителя Недільского. В першу хвилю ми були мов оголомшені. Я не міг вийти з дива, що галицьке правління про такі важні події було зовсім не поінформоване, а зокрема в Секретаріяті Заграничних Справ, куди заходив ще нині передполуднем, нічогісінько про се не знали. Також інтриґувала нас отсе вже друга відомість про якусь »буковинську делеґацію«, котра нас випередила о цілу добу і могла нашу місію зробити безпредметовою. Але навчені досвідом не привязувати надто великої ваги до ріжних ширених в ті часи поголосок, що часто мимо найбільш рішучих запевнювань показувалися опісля зовсім безпідставними і брехливими, ми рішили завтра добитися бодай до Радивилова, сподіючися дізнатися там дещо певнішого. В справі нічлігу відослали нас до міської команди. Тут ми застали молоденького хорунжого, котрий сам вибрався з нами на пошукування по готелях. Ми обійшли, вже добре після півночи, здається всі брідські готелі, але всюди було переповнення, нігде ні одної вільної кімнати. Прийшлося з нічим вертати назад до міської команди, що містилася в будинку Австро-угорського Банку. Хорунжий розбив колодку від кімнати одного з офіцерів, що саме кудись виїхав і ми вкінці коло 3-ої год. могли покластися на спочинок.

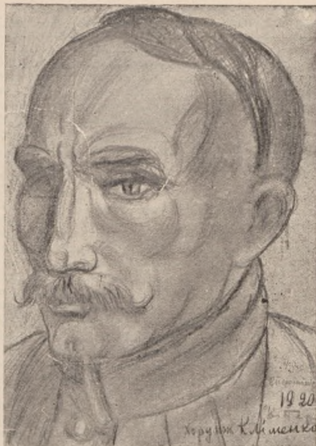
III.

З Бродів до Радивилова ми дісталися тягарівкою, що йшла зовсім порожна, бо полонені вибралися ще вчера пішки. Я пішов зараз до урядника руху і представився як посол західно-українського правління до гетьмана. Начальник відповів московською мовою, що особові потяги зовсім не курсують та порадив спробувати покористуватися санітарним потягом, котрий незабаром відійде до Здолбунова, але на це потрібний дозвіл команданта цього потягу. Я кинувся шукати за цим командантом, але не міг його найти. Взагалі відніс враження, що тут крайне безладдя і безголовя. На запити годі було добитися відповідей, а коли були відповіди, то суперечні і неправдиві. Міжтим Безпалкові удалося відшукати старшого кондуктора, що мав провадити цей санітарний поїзд. Він радив старатися в порозумінню з кондуктором дістатися на потяг, а з огляду на непевні відносини не зраджувати свого посольського характеру. Але переговори з кондуктором не довели до нічого: він давав нам місце в тягаровім возі і за переїзд до Здолбунова жадав 15 карб. Безпалко пробував торгуватися, чим так розсердив кондуктора, що, хоч ми вже й давали 15 карб. не хотів нас брати. Тоді я вернув до першого пляну і вкінці при помочи одної сестриці відшукав команданта потягу. Виявилося, що це не командант, а командантка, лікарка. Коли прочитала нашу посольську грамоту, заявила, що радо забралаби нас, але не має відповідного приміщення для панів послів. Я відповів, що зогляду на виїмкові умови, які тепер тут запанували, ми раді будемо денебудь приміститися. Нас попрохали зразу до лікарської їдальні, а відтак випорожнили для нас

переділ третої кляси (інших не було). Кондуктор, побачивши нас в потязі, счинив цілу авантуру, доконче хотів нас викинути, але за дозволом начальника стації ми всежтаки остали у переданім нам переділі.

До Здолбунова заїхали аж на ніч. По дорозі гостили нас санітарським чаєм з листя суниць і прислали вечерю, за котру не хотіли брати плати; очевидно, прийшлося в двоє стільки дати обслузі »на чай«. В Здолбунові повідомили нас, що потяг остане тут до рана, бо положення дуже непевне, може до завтра вияснить-ся. Не маючи іншого виходу, ми рішили заночувати в своїм переділі, але блощиці не давали нам заснути. Тут пристав до нас ще один добродій, залізничий урядник, Українець, котрий вертав до Київа до дому. Ми дуже радо приняли його до свого гурту і добре на цім вийшли. Завдяки його обізнанню з місцевими умовами і людьми та зі залізничими »порядками« — чи радше »безладдям« — ми швидше добилися до своєї мети, ніж моглиб були це вчинити на власну руку.

В середу, 20-го падолиста, рано сказали нам, що положення всеще не вияснене, і прийшлося терпеливо дожидати, що дальше буде. На дворі стояла погань, падав сніг з дощем, тому треба було сидіти в вагоні. Коло 10-ої заїхав якийсь другий потяг з противної сторони і ми вийшли подивитися. Серед людей, що висіли з потягу, замітили височезного директора Михайла Губчака, а коло нього Д-ра Дм. Левицького і кількох Січових Стрільців. Вертали з Київа і мали тут пересідати до потягу на Радивилів. Відомість про повстання проти гетьмана потвердили, оповідали, що воно дуже швидко поширюється, що до цього часу повстанці вже зовсім певно під самим Київом. Намавляли нас, вертати з ними назад, бо до Київа однако не дістанемося; ліпше хочби й в Бродах підождати кілька днів, поки внутрішній заколот не перемине, поки справа сюди або туди не рішиться. Але ми порішили зовсім противне: пробиватися вперед, доки можна буде, а коли вкінці наткнемося на непереможну перешкоду, тоді вже підождати і промишляти, що робити дальше. На цім ми й розпращалися. Коло полудня повідомила мене командантка потягу, що з огляду на все більше непевне положення коло Київа санітарний потяг дальше не поїде. Не лишалося нічого іншого, як піти за радою нашого нового товариша, залізничника і службовим потягом переїхати до Рівного в надії, що там швидше захопимо який потяг, що їхатиме на схід. І справді, ледви приїхали до Рівного, зараз пересілися на потяг, що саме відходив до Сарн, перемерзлі, бо під вечір почав брати мороз а вагони були неогрівані; темним вечером заїхали ми на велику вузлову стацію Сарни.

З воєнних портретів В. Перебийноса. — Хорунжий Клименко, ком. полку Чорних Запоріжців.

З воєнних портретів В. Перебийноса. — Полк. Броше, начальник штабу кінного полку Чорних Запоріжців.

В Сарнах довідалися, що менш-більш за три години відіде звичайний особовий потяг в напрямі Коростеня. Тут ми трохи загрілися при буфеті і зїли незлу вечеру, котра не тільки нас нічого не коштувала, але за неї ще нам доплатили. Ця кумедна історія, можлива тільки на тлі неустійнених курсів ріжних валют, скоїлася ось як. Виїзджаючи на Велику Україну ми зміняли у Львові австрійські гроші на карбованці, платячи по дві корони за карбованець. В Сарнах по вечері платничий приніс нам рахунок, що виносив 30 корон. На запит, чому рахунок в коронах а не в карбованцях, відповів, що тут більше в ході корони, але

може приняти і карбованці. Я дав йому банкнот на 100 карб., з котрого він незабаром приніс решту 220 кор. Думаючи, що це помилка, я спитав, по чому він рахує карбованці; на це дістав відповідь трохи ображеним тоном, що по тутешнім загально принятім курсі $2^1/_2$ корони за карбованець. Ми переглянулися з усмішкою між собою, я дав платничому 5 кор. »на чай«, а 15 корон доплати до дарової вечері сховав до кишені.

О 11-ій виїхали ми зі Сарн і цілу ніч їхали в нетопленім переділі III-ої кляси (інших не було) з повибиваними вікнами та зіпсованими дверми, котрі раз-у-раз самі відчинялися. Очевидно про спання й мови не могло бути. Задубілі зі зимна і перетомлені до крайности приїхали в вечір 21-го рано до Коростеня. Всі подорожні були переконані, що потяг поїде дальше в сторону Києва, бо так впевнював кондуктор і тому, коли потяг заїхав на стацію, не рухались зі своїх місць. Але наш товариш залізничий урядовець видко не дуже довіряв цим запевненням, бо вийшов на розвідини і по якімсь часі, вернувши, шепнув нам на вухо, щоби ми висідали. На дворі сказав, що цей потяг, котрим ми приїхали, остане на стації, а в цій хвилині відійде інший. Бігцем через шини і по-під стоячі по дорозі ваґони ми ледви допали до тягарового потягу, що стояв на противнім кінці стації. Він в цій-же хвилі рушив в дорогу. Наш провідник примістив нас в службовім возі, де одно вікно було зовсім вибите, друге на противнім боці затулене дошками, але зі щілинами на кілька пальців ширини. Витворився страшний перетяг, що ледяною стужею пронизував до шпіку костей. В службовім возі натовпилася така маса народу, що не то не було спромоги сісти, але хочби положити наплечники. Коли потяг рушив з місця, надійшов кондуктор і почав з подорожних стягати оплату за їзду по своїй самовільній таксі, не видаючи жадних білетів ані іншого рода посвідок. Нашого дипльоматичного паспорту, на котрім зазначений був вільний переїзд залізницями **першою клясою** (о гірка іроніє!), не хотів признати і казав заплатити за переїзд по 10 карб. від особи. Не маючи дрібних, я дав йому 50 карб., а він обіцяв за хвилю принести решту. Тільки його й бачили, хоч опісля на кожній стації шукали за ним. Коли минули кілька стацій, явився інший кондуктор і за 5 карб. від особи обіцяв дати ліпше місце. Таким чином дістали ми місце в тягаровім возі, де були зложені музичні інструменти якогось німецького орхестрального гуртка. Тут бодай не було перетягу і можна було загрітися біганням та руханковими вправами. В Ірпеню німецькі вояки безцеремонно, не зважаючи на наші протести, викинули наші річи з воза і щойно на інтервенцію якогось цивільного панка Німця позволили нам знову заняти давне місце. Так їхали ми цілий день, не маючи спромоги загрітися хочби шклянкою чаю, а тут чим близче вечера тим сильніше потискав мороз. Ми оба з Безпалком ще як-так трималися, але Дорошенко зовсім охляв, став зовсім байдужий і ми на силу розрухували його, боялися, щоби не замерз*). Коло 8-ої вечером заїхали ми на стацію Святошин, передостанну перед Київом. Двірець і ціла стація були обсаджені гетьманською »добровольческою« дружиною. Незабаром зявилася військова стежа, перевела ревізію всіх подорожних, при чім мимо поклику на посольську незайманність перетрясли і наші клунки та забрали мій револьвер. За якийсь час надійшла нова стежа, котра переглядала документи, і забрала нас зі собою до команданта. Командант після короткого переслухання признав наші повновласти і перепустки за важні, але зброї повернути не хотів, обіцюючи вчинити це при нашім повороті. Очевидно, стежі, командант, залізничі кондуктори зверталися до нас тільки в російській мові і через цілу дорогу ми з боку офіціяльних осіб не почули ані словечка по українськи!

Нам сказали, що потяг, котрим ми приїхали, заїде на товаровий дворець, на Поділ, і радили підождати на інший, що незабаром надїде. Але дожидати цього потягу прийшлося доволі довго, а положення ставало все більше неприємне. Ціла стація була густо обсаджена військовими, що похмуро зпід лоба поглядали на нас »цивільних«; що хвилини перебігали вістові і стежі, на лицях і в рухах старшин був замітний вираз якогось тріважного несупокою, нервового поспіху. До нас присватався якийсь тип, не-то добряга, не-то провокатор, заговорив по українськи і почав пояснювати, що ціла отся залога збирається втікати, бо що хвилини сподіються нападу повстанчих відділів Петлюри. Отвиралася дуже приманлива перспектива попасти між дві воюючі зі собою сторони у сам осередок бою. Але якось до цеї крайности не прийшло. Надїхав дожиданий потяг і на 11-ту в ночі доставив нас на особовий дворець до Київа. Повечерявши і дещо загрівшися на двірці, ми взяли візника, котрий за 20 карб. завіз нас до якогось паршивенького готелю на Столипінській вул. ч. 77, в котрім в двох зимних, зовсім неотоплених номерах, без теплого накривала і без світла, переночували і за сей нічліг мусіли заплатити 40 карб.

IV.

В пятницю 27. падолиста, ледви ми вийшли з гостинниці на місто, зараз таки на цій-же самій Столипінській вулиці стрінули зовсім ненадійно двох добрих знайомих, **Боднаренка** і **Бахталовського**, що помагали нам у національно-просвітній роботі в таборі полонених Українців в Раштаті (в Німеччині). Сердечно звиталися і стали взаїмно випитуватися про життєві переходи за останні часи. Тут-же Боднаренко шепнув мені, що ще нині в ночі буде переворот в Київі і гетьмана проженуть. Опісля ми розійшлися, Безпалко пішов з ними, а я повернув до будинку австрійського консуляту, де мав найти Гр. Микетея. З деяким трудом відшукав його в паспортовім відділі консуляту, а у нього застав Д-ра **Кушніра**, секретаря **Хлопецького**, інжініра **Гринів**а, учителя **Топущака** з Буковини і ще кількох земляків з Галичини. Я передав Микетеєві письмо від Д-ра Панейка, а він прочитавши його подав під загальну нараду питання, чи акредитуватися йому тепер при гетьманськім уряді, чи ні. Склалося так, що поручення перебрати заступництво інтересів Західно-Українських Земель при гетьманськім уряді він дістав саме день після проголошення гетьманом федеративної Росії і вважав, що без окремого приказу зі Львова не може акредитуватися у держави о зовсім іншім характері, як була та, до котрої мав поручення. Тепер, з нагоди нашого посольства, мусів би виступити в офіціяльній ролі, а до цього необхідно було постаратися о акредитацію. Гадки були поділені, за акредитацією живо промавляв Д-р Кушнір. В дискусію і я вмішався і висказав думку, що коли п. Микетей досі не акредитований, то зовсім не ялося йому старатися про це саме тепер. Тепер, як бачимо,

* Зараз після приїзду до Київа Дорошенко занедужав на еспанку і перележав щось зо дві неділі.

є на Україні два правління, гетьманське і директорія, котрі взаїмно кинули на себе опалу; акредитуватися саме в хвилю цього роздвоєння при гетьманськім уряді, значило би, в імени Західно-Української Республики признати гетьманське правління за леґальне та поставитися проти директорії, за котрою стоять всі національно свідомі горожани. Це освітлення справи переконало сторонників акредитації і згідно вирішено занехати цю справу. Акцію проти окупації Буковини румунським військом рішили вести пів-офіціяльно через Д-ра Артима Галіпа, віцеміністра заграничних справ в гетьманськім уряді, родовитого Буковинця, давного ученика II-ої черновецької гімназії, в котрій я тоді учителював.

Зараз з полудня оба з Безпалком пішли до Міністерства Загр. Справ і відбули конференцію з віцеміністром. Маючи перед собою своїх найближчих земляків і давних добрих знайомих, Д-р А. Галіп представив нам тодішне положення зовсім щиро і отверто, ні трохи не вяжучися своїм урядовим становиськом: Гетьман більше дурак, ніж перфідний. Коли Австрія розлетілася, а Німеччина капітулювала, чорносотенні русотяпи, котрих все доволі богато крутилося коло гетьмана, залякали його, що він пропав, коли не достроїться до нових обставин. Антанта стоїть за відбудованням давної Росії. Коли він тепер підхопить сей клич і проголосить бодай загально російську федерацію, зреґабілітується в очах Антанти і вона простить йому його дотеперішне ґерманофільство. Гетьман піддався цим намовам і підшептам і, не порадившися з ніким з Українців, усунув українське міністерство, покликав нове, зложене зі самих Москалів, до котрого принято для декорації двох »українофілів« Любинського і Науменка, випустив універсал про будову всеросійської держави на федеративних началах, а начальну команду над військом віддав ґен. Келлєрові, одному з найзавзятіших чорносотенців. Келлєр, діставши військо в руки, і міністер внутрішних справ Ігор Кистяковський відсунули гетьмана зовсім на бік, захопили цілу владу і вони тепер фактично диктаторами. Їм вже й федерація не досмаку і просто та отверто стремлять до відбудови давної централістичної Росії. Теперішний міністер заграничних справ, Афанасієв, глухий і дурний, а притім зажертий кацап. Перебираючи урядовання, святочно заявив, що першим і найпильнішим своїм завданням вважає ліквідацію українського Міністерства Заграничних Справ, як зовсім непотрібного, навіть шкідливого; рішучо відказується підписувати письма писані українською мовою, кажучи, що цеї мови зовсім не розуміє. Переходячи до діла, з яким ми приїхали, сказав Д-р Галіп, що в буковинській справі на гетьманський уряд жадних надій покладати не можна. Великим промахом було вже те, що українським послом в Ясах настановлено Дашковича-Горбацького, Поляка, котрий далеко більше дбав про відбудову Польщі і про посередничення між ріжними польськими дипльоматами та румунським королівським двором, ніж про інтереси України. Є зовсім певні дані на те, що між Румунією та Польщею існує, коли не формальний союз, то бодай повне порозуміння проти України. Теперішне положення гетьмана зовсім не завидне: він бачить, що його піддурили, але навернути вже не має сили. Помочі з Дону нема, обіцяної підмоги Антанта також не надсилає, Німці, на котрих досі спирався, тепер непевні, впрочім вони на відхіднім. Одинока сила, котрою ще тримається, добровольчеська дружина, за слаба на довшу мету. І от він тепер надіється на Румунію, як на останну дошку ратунку. Тому не тільки й пальцем не рушить за Буковиною, але ще-й з половину Поділля віддавби ненажерливим Волохам, коли б тільки Румунія обіцяла його підтримати.

Після такого »експозé« ми обговорили питання, що можнаби взагалі зробити в буковинській справі. Остаточно рішили приготовити вичерпуючий меморандум-протест проти румунської окупації. Цей протест дасть Галіп перекласти на французьку мову та розішле представникам всіх держав, та одночасно треба буде повести кампанію на румунську нахабність в пресі. З іншими кроками треба буде підождати приходу Петлюри, котрий вже в найближчих днях мабуть заволодіє Києвом. Виготовлення меморіялу доручено мені.

З гостинниці, в котрій ми ночували першу ніч, я тимчасово перепровадився до Гр. Микетея, котрий мав невеличку кімнатку в низькім партері будинку австрійського консуляту. Вечером був я тут, але в іншій кімнаті, принагідним свідком дуже інтересної наради. Зібралися провідники тайної конспірації проти гетьмана, щоби обговорити ще останні подробиці пучу, котрий мав відбутися тоїж таки ночі. Під загальним проводом Капкана мали поодинокі відділи о 12-ій годині в ночі одночасно захопити найважніші пункти в Київі, а рівночасно Петлюра зовні натиснути на оборонну лінію міста. Вкінці на настоювання Д-ра Давида рішили втаємничити Німців, щоби вони не гадали, що це які большевицькі заворушення і не вмішувалися в діло; мене, як »знавця німецької мови«, просили уложити до них відповідне письмо, а Безпалко прилучився до делеґації, котра пішла переговорювати з Німцями. Може в годину після закінчення наради прийшло до консуляту кількох узброєних людей в мундурах т. зв. державної варти, тобто гетьманської поліції, шукаючи за »дядьком Дмитром« (псевдонім Капкана). Очевидно їм відповіли, що такого тут нема, і вони відійшли. Всеж таки це викликало деяку констернацію: одні побоювалися, що цілий плян зраджений, що державна варта, знаючи, що Капкан має сюди прийти, зробила денебудь в сусідстві засідку на нього і роздумували, якимби чином його перестерегти, інші знову припускали, що це були свої люди тільки перебрані в мундури державної варти. Я перейшов до відступленої мені кімнати, пробував укладати меморіял в буковинській справі, але думки не вязалися, проте почав ладнати собі ліжко до спання. В той час зайшов до мене Капкан в товаристві Д-ра Давида і ще одного, незнаного мені особисто, товариша, передав мені свою записну книжку до перехову і сказав (було це около 11·30): »За пів години все рішиться«. Погасивши світло, щоби не звертати ніякої уваги, я довго з напруженням наслухував, чи не почую гамору, стрілів, але, хоч північ вже минула, все було тихо. Вкінці перевтома взяла верх над цікавістю і я заснув.

Рано довідався, що з наміченого перевороту нічо не вийшло. Тільки деякі частини явилися у свій час на назначенім місці, а до того не було умовленого наступу Петлюри. Тільки на Подолі сильніший відділ повстанців захопив частину кварталу і тримався там цілий день (суботу 23-го), але не найшовши підтримки, мусів під вечір здатися. В околицях міста йшов бій і гуркіт гармат перемагав звичайний гамір великоміського руху. По місті розліплено проклямації ґен. Келлєра зі зазивом до населення вступати в добровольчеську армію спасати єдину неділиму Росію, бо »какъ єстъ только одынъ русскій народъ й одынъ русскій языкъ, такъ должна бытъ только одна Росія«.

Ось до чого докотилася політика гетьманського уряду! Взагалі на всіх ділянках публичного життя і діяльности влади »Української Держави« замічується завзята нагінка на всі прояви української національности. »Галицько-буковинське Товариство« розвязане, »Український Клюб« замкнений, а клюбовий льокаль переданий на казарму для відділу добровольчеської армії, та вивішено на нім державну російську хоротву. Державні російські прапори повівають також на вербункових льокалях добровольчеської армії, котрих повно по всіх частинах міста. Всі старшини носять кокарди в державно російських красках. Цензура придавлює кожну свобіднішу думку, а в українських часописах можливі тільки реферуючі статті. Мені прийшлося особисто переконатися, до чого доходить нахабність московських старшин в столиці України. Зайшовши на снідання в паштетну, сів я при свобіднім столику, а коло сусідного більшого стола сиділо 6 старшин з добровольчеської армії. Підійшла властителька, я замовив чай і тіста по українськи, вона зі замітним пересердєм відповідала по російськи. Коли відтак переходила попри старшинський стіл, один зі старшин сказав до неї на весь голос, косячися при сім у мій бік: »Чтож, хазяюшка, не кончили укрзінскаво унівєрсітета в Пархомовке!« При цім всі зареготалися. Так поводилися люди, котрим Україна вратувала життя, даючи їм захист перед большевиками!

Через цілий день (неділя 24-го) було чути сильний гук гармат, а від часу до часу навіть тарахкання скорострілів. Очевидно боєва лінія знову підсунулася ближче, хоча часописи приносили бюлєтени про безнастанні побіди військ гетьмана і впевнювали про близьку вже ліквідацію »банд Петлюри«. Пополудні рознеслася серед націоналістичних українських кругів поголоска, що гетьманові вдалося приєднати, чи навіть купити, Німців. Ця поголоска не була безпідставна. Німецькі вояки, бачучи, що боротьба між гетьманом і повстанцями затягається і грозить відтяти їм поворот до вітчини, занепокоїлися і отверто виявляли схильність помогти гетьманові прогнати Петлюру зпід Києва. Безпалко ходив на нараду німецького совдепу і старався його стримати від цього нерозважного кроку, але переконування ледви чи що поможуть, коли арґументам етики та розуму протиставляться »звінкі докази« з противного боку. Цього вечера появилися надзвичайні видання часописів, що доносили про заняття цілого Львова Поляками.

В понеділок в полудне я зайшов до редакції »Нової Ради« і умовився з редактором в справі поміщення статті про окупацію Буковини державним румунським військом.*) В місті політична атмосфера ставала все більше невиносима. В Міністерстві Здоровля державна варта перевела ревізію, шукаючи за Петлюрівськими відозвами, які там були гектографовані, але не найшла нічого. Тут-же зажадала спису всіх урядовців, що походили з Галичини. Взагалі гетьманський уряд, переслідуючи всіх національно свідомих Українців, з особливою завзятістю звертався проти Галичан, вважаючи їх за найнебезпечніший для себе елемент. Ще в суботу я переселився на запрошення Дра Івана Рихла, секретаря міністерства здоровля, свого давного ученика з черновецької II-ої ґімназії, на його кватиру на Вел. Підвальну вул. В ночі з понеділка на вівторок спала до нього ревізія державної варти. Розбудили й мене і питали за документами. Коли я показав посольську грамоту, оставили мене в спокою і не переглядали мого клунка. Рихлові перевернули всі річи і хоч нічого не найшли, всеж таки заявили, що він арештований і забрали його зі собою. Зараз в ранці я кинувся ратувати свого ученика і хазяїна з біди. Побіг до Міністерства Здоровля, але було це мабуть ще надто рано (9-та год.), тому не тільки міністра Любинського, але й нікого з вищих урядовців не застав, крім лікаря Гапона, котрого просив негайно звістити міністра про арештовання Рихла. Відтак написав лист до австрійського амбасадора кн. Фюрстенберґа і просив Микетея інтервенювати там в цій справі. Опісля поспішив я до Міністерства Заграничних Справ, розповів Галіпові, що сталося в ночі і просив його помочи. Галіп впевнив мене, що свого приятеля Рихла не оставить в біді і зробить, що тільки зможе. При цій нагоді я передав йому вже готовий меморандум-протест в буковинській справі, а він обіцяв зараз по зладженню француського переводу розіслати його куди слід і почати в російській пресі кампанію проти Румунії. Інтервенція показалася успішною, бо ще цієї самої днини о 10-ій вечером Д-р Рихло вернув свобідний до дому. Оповідав, що цієї-ж ночі арештовано обох Дідушків, А. Хомика і взагалі цілу масу української інтеліґенції, мущин і жінок; з них тільки його одного випустили на волю, всі інші остали в вязниці. (Далі буде).

*) Вона була друкована в 224 ч. »Нової Ради« з 28 (15) листопада 1918 р. п. заг. »Події на Буковині« за підписом: »Буковинець«.

Отаманщина

Написав: *Михайло Середа, підполковник Армії У.Н.Р.*

Отаман Козир-Зірка

Отаман Козир-Зірка

Коли жіноцтво м. Овруча зобачило на вороному коні струнку постать Олеся Козир-Зірки з чорними блискучими очима на блідо-рожевому обличчі і спіймало лагідний його усміх, з яким він витав населення, воно визнало, що С. В. Петлюра дійсно є талановита людина, котра розуміє, кому доручити керування полком.

Не встиг отаман як слід розташуватися і відпочати після далекої подорожі, як був заатакований овручськими валькіріями, котрі рішуче вимагали від нього негайного побачення в справах пильних і потребуючих великої таємниці. Отаман не претендував на ролю аскета, а з минулого мав на своїй совісті вже не одне порушення проти шестої заповіді, — тому не було нічого дивного, коли пильні справи позбавили його відпочинку на всі зимові ночі.

На доклад його помічника Лапченка, що ворог посувається на Овруч зі ст. Калиновичі і загрожує місту несподіваним обходом, отаман відповів:

— Плюю я на ворога з високого дерева! Я маю справи більш поважні ніж ваш ворог.

Походив він з Катеринославщини, з родини, котра, згідно з большевицькою клясифікацією, зачислена до рубрики „кулаків". В російській армії він перебував в складі туземної дивізії великого князя Михайла Олександровича, яку покинув, почувши про формування українських частин. В складі кінного полку Костя-Гордієнка виконав відомий рейд на Крим, алеж трапилася історія, що примусила його накивати п'ятами з полку. А то було так: отаман Болбочан, від'їзджаючи до Київа, передав свої обовязки полк. Продьмі. Проти цього полковника підбурив козаків Козир-Зірка з міркувань, одному йому відомих. Заколот був зліквідований, а Козир-Зірка, наперекір свойому бажанню, опинився у свойого дядька на хуторі. Дядько його був людиною грамотною, навіть був передплатником двох російських чорносотенних ґазет „Света" і Кієвляніна". Він тримався поглядів, що „благородному человеку" пристойно розмовляти виключно російською мовою, а зодягатися тільки на взірець столичних панів.

Почувши від небожа про якусь українізацію, він довго чухав потилицю, щось міркував, нарешті сказав:

— Я розумію письменника Толстого, котрий зодягнув селянську сорочку та юхтові чоботи. У нього маєток, дай Боже мені мати. В його положенню я ходивби зовсім без штанів. Алеж тобі, у котрого на прибутку про чорний день одні воші, дивуюся чимало. Замісць того, аби вийти в люди, ти мрієш про карієру, яку без зусиль осягнув мій чабан Опанас.

Ці дискусії набрали такого гострого характеру, що дядько відписав до німецького командування, яке на той час окуповало Україну, ніби його небіж є небезпечний анархіст і терорист. Відважний небіж забив дядька і подався до Білої Церкви, де знайшов притулок серед Січових Стрільців. В дні протигетьманського повстання Стрільці доручили йому сформувати кінну партизанську сотню. Козир-Зірка сотню сформував і в боях з гетьманським відділом під Мотовилівкою виявив себе хоробрим воякою і дотепним сотником. Підчас облоги Київа він з власної ініціятиви потрощив під Червоним Трактиром гетьманців, в складі яких були Сердюки і Лубенський кінний полк, що добровільно перейшли на бік повстанців.

Пізніш у Київі Козир-Зірці наказано навантажити свою кінноту в ешелони і від'їхати до Овруча, де, розгорнувши сотню в полк, мав захищати підступи на Овруч з боку ст. Калиновичі.

В Овручі його зустріли лагідно з тою самопожертвою жінок, яка далася так в знаки його начальникові штабу. Большевики тримали себе ввічливо і в перші дні прибуття отамана не турбували його своїми виступами. Однак Покалевська волость, яка переховувала большевицький жидівський курінь, що був сформований в Овручі до приїзду отамана, трималася іншої думки. В кінці грудня прибула делеґація від Чорнобильського повстанчого полку, що був ніби сформований Покалевською волостю, запрошуючи отамана на побачення до полку кудись у далекий ліс. На низку запитань штабових старшин делеґація подала безладні відповіді. Штаб насторожився і доручив аґентурі висвітлити справу. Делеґація призналася, хто вони і з якою метою прибули до отамана.

Почувши про укарання на смерть своєї делеґації і Покалевська волость і жидівський курінь вирушили зі значними силами на Овруч для покарання отамана. Козир Зірка залишив місто і відступив до Коростеня, де знайшла його допомога з Житомира від отамана Палієнка. З Коростеня Козир-Зірка рушив на Овруч і погромив жидівський курінь, рештки якого відійшли на ст. Калиновичі. Озлоблення козаків проти жидів не можна було усмирити ані проханням ані репресіями. Вони то і улаштували той погром, що вкупі з Проскурівським, послужили для ворога претекстом для обвинувачення С. В. Петлюри.

У скорому часі до Овруча прибув зі своїм загоном отаман Точило-Гурський. Чисельна залога Овру-

ча примусила большевиків мовчати і покищо про себе не подавати жадних чуток. Однак Точило-Гурський не довго висидів в Овручі. Сказав Козир-Зірці:

— Моя душа ніби орел, шукає широкого простору і горячої крови, а тут вона поросла мохом. Прощайте і не гнівайтесь на мене!

Почувши про відїзд Точила-Гурського, большевики надіслали Козирю-Зірці таку депешу зі ст. Калинов чі:

— Скидай штани собачий сину та оголяй с... На цьому пергаменті ми гадаємо написати клинописом історію наших подій для памяти ваших нащадків.

Правду кажучи отаман не мав нахилу до жертвенности на користь майбутніх археольоґічних розвідок і довідавшись про появу ворожого бронепотягу перед Овручем, звіяв з своїм полком до Коростеня.

В Коростені він одержав телеґраму про пересунення його полку до Ніжина, куди він і прибув в середині січня 1919 р. В Ніжині він за допомогою Чорноморського полку боронив околиці від Таращанської дивізії. Таращанці мало покладалися на свою зброю, вважаючи за кращу зброю аґітацію, яку вони ширили серед слабодухих Чорноморців. Трапилося так, що одної ночі Чорноморська сторожа покинула місто і перейшла до большевиків, залишивши Козиря - Зірку в критичному положенню. Кіннота його не в силі була стримати ворога і відійшла на Київ, з Києва на Калинівку. Командант ст. Калинівка полк. Аркас був завчасно упереджений штабом Дієвої Армії про обезброєння Козиря - Зірки на випадок його появи в околицях Винниці.

Отаман Козир-Зірка. — Січень 1919 р.

Отож ешелон отамана, не передбачаючи для себе лиха, прибув на ст. Калинівку з помпою — з орхестрою, з прапорами, з веселими співами. Люди з ешелону досить були здивовані, побачивши на пероні скорострілі та гармати, що своїми дулами задивлялись на площадки ваґонів. На запит Козиря-Зірки, як розуміти подібну декорацію, полк. Аркас відповів, як колись Олег Аскольду і Диру:

— Ти не є законний вожд і не маєш від уряду жадних уповажнень! Мусиш здати зброю а головне своє майно на мої руки і ждати рішення щодо твого призначення надалі.

Зброю прийшлося здати, і опинився Козир-Зірка в положенню, з якого почав свою карієру. Однак йому підвезло. Большевики розкололи армію Директорії на двоє: одна половина рушила на Проскурів, друга на Одесу. В тій метушні, яка повстала в армії в наслідок несподіваної евакуації, Козир-Зірка почув себе, ніби риба у воді. Знайшлися його люди, коні і зброя і, як колись, на чолі кінно-партизанського полку він відступав в напрямку Одеси. На ст. Бірзулі його стрінув отаман Божко з дзвонами в літаври і з булавою в руках. Божко пильно обміряв його своїми гострими очима з голови до ніг і запитав:

— Якої ти думки про Мати-Січ та про мою бойову працю?

Козир-Зірка добре розумів, на що натякав Божко і знав, як відповісти:

— Шаную Січ за її запорожські звичаї і лицарські вчинки. Вірую у тебе, яко славетного репрезентанта колишніх козацьких героїв Сагайдачного та Сірка.

Відповідь Козиря - Зірки сподобалася Божкові.

— Бачу, що від серця ти сказав, товаришу. Українська Армія потрощена і розпорошена завдяки тому, що не трималась нашого уставу. Зі своїми товаришами надумав я зібрати рештки армії Петлюри під Січові прапори, під якими поведу її на звільнення Запоріжжа від ворожої навали.

Сказав і призначив Козиря - Зірку на команданта кінноти при Запоріжській Січи.

Божко не жартував, згадуючи про рештки армії С. В. Петлюри: військові ешелони, що мали нещастя зупинитися на ст. Бірзулі, він роззброював і прилучав до Запоріжської Січи. Козир-Зірка йому допомагав, роззброюючи кінні відділи. Не завше ешелони були слухняними і траплялося, що їх команданти не виконували розпоряджень отаманів. З подібними протестантами Козир Зірка полагоджував при допомозі козиної ніжки, кажучи:

— Я караю вас бичем, а позаду мене чекає на вас отаман, котрий почастує вас скорпіонами.

Коли начальник постачання Запоріжського корпусу полк. Мум одержав від отаманів наказ про здачу для Січи биків та коней, він так сказав післанцеві:

— Не знаю і не бачив ваших отаманів. Однако маєш їм переказати: хай вони поцілують мене в с...

Післанець був людиною пунктуальною і переказав Божкові дослівно, що чув від полковника Мума. Божко поглянув на Козиря, Козир на Божка: обом від здивовання і від гніву відібрало язика.

— Чув? — нарешті вицідив зі себе Божко.

— На жаль, бо маю вуха, — пожалкував Козир-Зірка.

Не пройшло й години, як полк. Мум був представлений на очі Божка.

— Довідався я, — спокійно, як то розмовляють лікарі з пацієнтами — казав Божко полковникові —

що ти маєш армянську хоробу. Отож я приписав тобі ліки, що твойому здоровлю не пошкодять, а розум твій збільшать.

Повертався полковник з передбаченої гостини рачки. Бог знає, на чому скінчилосьби таке переформування Української Армії, тільки наскочили большевики і Запоріжська Січ примушена була в Тираспіль пересунутися, де мала перейти через Дністер на румунський беріг. На горе Румуни призначили командантом залізничого мосту через Дністер полковника Аркаса. Козир-Зірка і Божко мали перед полковником свої провини. Отамани мали тепер розвязати складне питання: по-перше перебратись якось через міст, по друге уникнути зустрічі з Аркасом. Мент вимагав щось видумати: Божко переодягнувся на взірець Тараса Бульби, коли він з жидом заїхав до варшавської цитаделі; Козир-Зірка надягнув бриль і свитину, нагадуючи своїм виглядом тих, хто ярмаркував по чужих кишенях. Перейшли вони через міст щасливо.

Після великих митарств та невеселого переходу через Румунію Козир-Зірка опинився в Галичині, де був арештований і відставлений до Камянецької вязниці. Його обвинувачили в Овручському погромі.

В осені 1919 року надійшли денікінці, і Козир-Зірка несподівано опинився на волі. Скинув капелюха, перехрестився, взяв в руки палицю і сказав:

— Нема дурних в друге ризикувати своєю головою.

Тогож дня бачили його, як він простував в напрямку ворожого стану.

— — — — — — — — — — — —

В 1924 році, повернувся з Катеринослава в Польщу з розвідки підхор. Х..., який оповідав, що на Катеринінськім проспекті він наскочив з розгону на Козиря-Зірку. Козир-Зірка ввічливо йому вклонився і ніби то сказав:

— Далеко занесла тебе чортяка: колиб не зламав ти шиї.. — У той час він був у складі місцевої чрезвичайки.

Анатоль Курдидик

Стрільці йдуть

Ранком сонце на баґнетах,
в вечір на баґнетах.
Цілий день несуть на плечах
— — Сонце!

Дорогою крізь поля,
дорогою крізь нивки,
Цілий день поля, поля,
кланяються колоски...

І ще пісня:
З нами хлопче приставай!
Будь здорова, рідна мати,
жди, дівчинонько кохана!
Руку дай!

...Позіхає на заході сіра даль,
Йдуть у ритмі ніби в танку.
Чвірка,
Чвірка,
Чвірка,
Чвірка,
без устанку.
На розпуттях — десь Розпяті
усміхаються: Верніть!

...сонце білі хмарки ловить
У золоту сіть —
сонце моргає весело:
Поверніть!

А шоломи всі зелені,
а обличча — мідь.

Спів у мязах, спів у ритмі.
...сонце моргає весело:
Поверніть!

Десь покрай вузького поля
женці жнуть.
„Мамо, мамо, подивися!
Стрільці йдуть“!..

Львів, 17.VII. 1930.

Нарис історії III-го куріня

24-го полку піхоти ім. Гетьмана Петра Дорошенка

(Продовження)

Дня 14. мая ціла II. Коломийська бриґада була змінена бриґадою Українських Січових Стрільців, а з нею III/24 курінь. Курінь відійшов ще вечером до села Підмонастиря, а 17/5 курінь відїхав, заваґонувавшись в Підмонастирі, на Дрогобич. При переїзді через Ходорів на стації витав курінь та мав промову до нас ґенерал Павленко. В неділю вечером 18. мая прийшов курінь в Дрогобичі на ринок та мав йти до наступу. Однак до наступу вже не прийшло, бо фронт вже відступав і перші відступаючі частини вже доходили до Дрогобича. Курінь почав здержувати відступаючі частини, щоб обсадити та держати Дрогобич. Одні частини здержались на ринку, другі, входячи від церкви на ринок, відкрили на тих, що стояли на ринку, огонь, думаючи, що це Поляки. З III/24 куріня зістав тільки один булавний старший десятник Василь Ілащук ранений в ліву щоку та вспів ще останним потягом відїхати до запілля. Однак Дрогобича не вдержано і курінь відступав далі на Стрий—Калуш і то в скорім темпі. Найдовше задержався був курінь під Калушем, де створений був новий фронт. Тут держався курінь через два дні, як і цілий фронт. Тут же спало на курінь таки й своє рідне нещастя. Сема сотня, в котрій вже і під Львовом замічалося якесь невдоволення, з невідомих причин збунтувалась та відказалася від участи в бою. Сотню розоружено та розділено по ріжних куріня. А на місце семої сотні прилучено до III/24 куріня якийсь розбитий курінь У. С. С., з котрого зроблено дві сотні, сему і десяту, так що III/24 курінь мав чотири сотні. Курінь відступав далі на Жидачів, а в Галичі перейшов Дністер. Перейшовши Дністер відступав курінь вниз Дністром, а 3. червня прийшов до села Свершківці, повіт Заліщики. Тут стояв курінь до 6. червня та виставляв сторожі над Дністром, бо далі вже не відступалося. Всюди було замітне велике пригноблення, а стрільці нераз говорили зі сльозами в очах: „маємо ще $1^1/_2$ морґа Галичини"; то був гіркий стрілецький дотеп. Тут вернувся до куріня ранений в Дрогобичі булавний старший десятник Ілащук, котрий втік з коломийської лічниці по двох днях перед приходом Румунів до Коломиї в суботу рано 24/5. В Свершківцях впорядковано курінь в той спосіб: Командант куріня Бізанц, адютант поручник Кривоносюк, сема сотня поручник Струць, осма сотня поручник Слюсарчук, девята сотня четар Юрчейко, десята сотня четар Балицький, а крім того був у десятій сотні ще один четар, котрого імени не можу собі пригадати, то був Українець з Закарпаття. Скорострілі обняв знову поручник Феданків. Було ще більше старшин командантів чет, яких не можу поіменно подати, бо вони дуже часто мінялися. Обоз і канцелярії осталися як перше. З Свершковець перейшов курінь 6. червня до села Ниркова. Тут остав курінь до 9. червня і тут приділено курінь до VIII. бриґади. Перебуваючи через три дні в Нирков позбирав курінь в цілій околиці дезертирів та поприділював їх до всіх сотень.

Дня 8/6 прилапала осма сотня польського шпіона, родом зі Станиславова. Сотня похоронила його на нирківськім цвинтарі. Крім того розстріляла осма сотня одного дезертира, родом з Ниркова, котрий за українських часів вісім разів дезертирував та не давав людям дороги перейти. Його розстріляно коло керниці, де майже всі люди беруть воду та поставлено таблицю з написом: „Розстріляно за дезерцію. 3 дні не вільно його рушити."

На 9/6 перейшов курінь до села Хмелеви, де розстріляв ще двох дезертирів, родом з Свершковець. Розстрілювання вимагало тодішнє положення. Дня 10/6 ранком вирушив курінь з Хмелеви на Жнібороди до наступу. Вирушило всьо, і обози і артилерія разом. Не хотілось вірити, що з наступу щось буде.

Зпід Жнібородів викинули противника, якби там його і не було, так само із Дулібів зaгнали його в Стрипу, а потім пігнали в брід через Стрипу аж до Скоморох. В Скоморохи входив курінь аж смерком. Всюди було чути: „А ми тую червону калину..." В Скоморохах переночував курінь, а на другий день пішов далі переслідувати противника аж до Бариша, куди прийшов вечером. З Бариша перейшов курінь 12. червня до Порхови, а 13. червня з Порхови до Новосілки коропецької, а 14. червня до Комарівки. В Комарівці остав курінь до 16/6, а 16/6 перейшли знов осма і девята сотня до Новосілки коропецької, а сема і девята осталися в Комарівці.

Десь коло 10-ої години почався наступ VIII-ої бриґади на причілок моста під Нижневом, сема і девята наступали з Комарівки, осма і девята з Новосілки коропецької. Поляки ставили початково опір, однак не довго, бо, коли куріні і сотні VIII. бриґади наступали на фронті, підїхала з Монастириськ на алярм зроблена панцирка та заїхала аж недалеко моста Полякам за плечі і відкрила на них вогонь із шістьох скорострілів. То викликало між Поляками замішання і вони почали втікати, а навіть і польська артилерія почала стріляти на свої становища. Але скоро польська артилерія зорієнтувалася і відкрила вогонь на панцирку. По кількох стрілах була панцирка поцілена, мала трьох забитих та відїхала назад до Комарівки. Поляків викинено міжтим аж над сам Дністер. Осма і девята сотня обсадили вже були залізну дорогу. Опір ставило ще тільки ліве польське крило, на котре наступала сема і десята сотні. Однак Поляки відперли сему і десяту сотню та почали вже робити протинаступ, а з Нижнева почали переходити польські відділи через міст. Положення ставало чимраз скрутніше. Поручник Слюсарчук дав прикав осмій і девятій сотні держатись за всяку ціну, а сам післав сотенного вістового стрільця Василя Мандзюка на праве крило, де була команда куріня, щоби сема і десята сотні йшли знов до наступу, бо інакше осма й девята сотня будуть мусіти очистити залізну дорогу. Вістовий прибіг до команди куріня і впав на землю та тільки руками показував, а говорити вже не міг. Команда куріня дала приказ до нового на-

І-ший Пробоєвий Гуцульський Курінь чет. Голинського.

магало населення села Болшева. Воно збирало, перевязувало та носило до села ранених. Притім одна дівчина була навіть забита. Курінь пішов вслід за ворогом відділами понад Дністром. Всюди, куди курінь переходив, виносило нам населення сіл молоко солодке й квасне та хліб, а оклики „Слава“ не переставали. В селі Різдвянах обкидано курінь квітами та пороблено привітальні брами з квітів. Це причинялося дуже до піддержання духа між стрілецтвом. На вечір прийшов курінь до Тенетник, де заночував. На 26/6 поїхав курінь на підводах до села Залужа, коло Рогатина. При переїзді через Пуків виносили малі діти набої та давали стрільцям.

ступу. Тоді рушили осма і девята сотня через залізницю. Поляки не видержали і зачали втікати, остався тільки якийсь „баталіон смерці Абрагамовіча“ в ліску на горі над самим мостом, але і той довго опору не ставив, бо осма сотня його окружила і приступом забрала його.

Поляки побачили, що не вдасться їм здобути попередні окопи і висадили міст в воздух. Вони мали значні страти в трупах, крім того богато їх витопилося в Дністрі, коли пробували перепливати не вспівши вже втечи через міст. Курінь мав кількох ранених стрільців і четаря Фодчука. Забитий зістав тільки стрілець Василь Будник (Кіліхів, пов. Снятин), з осмої сотні. Захоплено 5 скорострілів та около 300 скринок набоїв від скорострілів.

На вечер зістав курінь змінений якимсь курінем, правдоподібно III/36 і відійшов на нічліг до Комарівки. Осма сотня дістала похвальне признання, а деякі стрільці і підстаршини були подані на відзначення „Тризуб“ III. і IV. кляси.

Ранком 17. червня перейшов курінь з Комарівки до Делієва. По дорозі був обід на ринку в Устю Зеленім. Після обіду прочитано в курїні всі військові правила, підписані вже ґенералом Павленком та заборонено вживати у службі слова товариш. Також відбулося проголошення Диктатури. Роздано також між стрільців відозви від Диктатури. Тут розстріляв курінь пять стрільців і одного старшого десятника, всіх родом з Петрилова, повіт Товмач. Стрільців розстріляно за те, що більше їх як 50 при першім відступі повтікало до дому. Їх тепер припроваджено і здесятковано. Старшого десятника розстріляно за те, що намовив їх до утечі. Вечером 19. червня вирушив курінь з Делієва на Гнилу Липу та обсадив окопи під Болшівцями. Окопи обсадили сотні осма і девята, а сема і десята остали в Медусі. Перед вечером 22. червня викинули обі сотні противника з Болшівців. Найдовше держалися Поляки в кляшторі, де були бетонові, ще німецькі окопи. Але і звідси викинено їх.

Вечером 23. червня прийшла до Болшівців четверта самбірська сотня, а осма і девята сотня відійшли до Болшева. Ранком повів курінь наступ на залізницю Рогатин-Галич та заняв її. Поляки і тут початково ставили опір, але лиш кілька хвилин. Тут богато по-

На 26. червня перейшов курінь з Залужа до села Руда за Рогатином, звідки 28. червня повів наступ та прогнав противника із Підкаміня. Однак скоро мусіли ми Підкамінь опустити, бо Поляки прорвались на правім крилі між I. а II. Корпусом і заломили цілий фронт. І знов несподівано почався другий відступ, котрий скоро перемінився у відворот. Курінь мусів знову щось три рази пробиватись, при чім поніс досить значні втрати. Першого дня відступив курінь аж до Мужилова коло Підгаєць. З Мужилова перейшов до Білокерниці, звідки на 1. липня перейшов під Підгайці та обсадив їх. Тут бився курінь до 2. липня, однак мусів уступити. Потім дня 3. липня бився ще курінь над Стрипою між Бобулинцями—Кійдановом—Зарваницею. Тут скупалася трохи осма сотня в Стрипі, а поручника Бізанца та Феданкова присипали ґранати. Курінь відступив знад Стрипи до села Ласківці, звідки дня 4. липня відійшов до Озерян на реорґанізацію та відпочинок.

Дня 7. липня перейшов курінь з Озерян до Товстого, а 9. липня з Товстого до Криволуки на фронт. В Криволуці бився курінь з перемінним щастям аж до 14. липня.

Дня 14. липня мусів курінь знову відступати, бо здержати Поляків було годі з порожними руками. Стрільці мали по 10—20 російських набоїв до австрійських крісів. Осма сотня була знов напів окружена

Відділ української кінноти в Куликові 14.XII. 1919 р.

під Ягольницею і мусіла пробиватися. Курінь відступив аж до Улашковець.

Дня 15. липня бився знов курінь під Борщевом, а переночувавши в селі Вовківцях коло Борщева, перейшов дня 16. липня 1919. року ріку Збруч коло села Тульчина на північний захід від села Ґермаківки та обсадив окопи на лівім березі Збруча. Вже за Збручем був забитий польською кулею ще один ві стун з осмої сотні Іваськів. Курінь складався тепер знов із трьох сотень, бо десяту сотню розділено ще в Криволуці поміж тих три сотні. Всіх крісів мав курінь около 290. В ночі змінив нас перший гуцульський курінь (поручник Голинський), а ранком 17. липня прийшли ми до села Федорців, подільської ґубернії, звідки вечером перейшли до села Нагорян. Там виставив курінь сторожі над рікою Жванцем. Населення тут було якесь недовірчиве, вороже та пискате, що відчували найбільше стрільці. З харчами було також зле, бо від переходу Збруча хліба не було. В куріню одинока осма сотня стояла з харчами ще найліпше, бо трохи у неї було муки та фасолі і консерви. Мала вона ще й мішок жита та змолоти було годі, бо в млинах було завізно, хотяй ніхто нічого не молов. Осма сотня спомагала і тих дві сотні, сему і девяту, як тільки могла. Так само помагав осмій сотні її справ ник булавний старший десятник Ілащук, котрий вмів дядьків та мамунь за Збручем своїми словами переконати, але не політично або національно, тільки релігійно та любовою до ближнього.

З Нагорян перейшов курінь 20. липня до Камянця Подільського, а 21. липня з Камянця до Китайгороду. Деякі підстаршини і стрільці при відході з Нагорян до Камянця по дорозі повтікали. По дорозі з Камянця до Китайгороду дня 21. липня, значить на пятий день від переходу Збруча, одержав курінь перший раз хліб по 250 ґрамів на душу на половину із соломою та половою. З Китайгороду перейшов курінь 22. липня до Привороття, а 23. липня цілий день дощем до Пісця, де стояв на фільварку до 26. липня. Перед вечером 26. липня перейшов курінь до Нової Ушиці. При вході в Нову Ушицю відбувся почесний хід перед ґенералом Кравсом, тодішним командантом III. Корпусу.

В Новій Ушиці переіменовано сотні в слідуючий спосіб: замісць 7. 8. і 9. прийшли числа 9. 10. і 11., а курінь був вже не III/24 тільки III. курінь VIII. бриґади. Тут відбулася в неділю 27. липня також Служба Божа для III. куріня, на котру цивільні з початку дивились як на яке чудовище, а при кінці і самі помагали співати. Служба Божа відбулася під голим небом. Тут виплачено й першу зазбручанську заслужениму. Кожний стрілець одержав по 110 гривен на 10 днів. Однак всетаки ліпше було дістати в Галичині 30 гривен на 10 днів.

(Докінчення буде).

Поможіть Інвалідам У.Г.А.

Листопад місяць Українських Інвалідів

Українське Т-во Допомоги Інвалідам у Львові є обовязане виплачувати щомісячно ренти для одної тисячі зареєстрованих інвалідів.

УКТОДІ, як виразник волі й національного обовязку нашого Громадянства, мусить це завдання виконувати. Але воно може цей обовязок сповняти тоді, якщо Громадянство дасть потрібні фонди.

Дати жертву на ренту для інвалідів, це самозрозумілий обовязок Громадянства, яке так само зрозуміло вимагало від цих інвалідів жертви крови і здоровля.

І коли стрілець свій обовязок виконував і виконав, то має сьогодня право домагатися від Громадянства допомоги й опіки.

Ренти наших інвалідів є дуже малі в порівнанню з державними рентами. Але й на виплату цих малих рент брак грошей.

Місячні видатки на інвалідські ренти виносять 1500 долярів.

Останнє чвертьріччя 1930 р. виказує 2000 долярів недобору.

Цей недобір мусить бути покритий, а крім цього мусить бути засилений фонд на дальші місячні ренти.

Часи важкі, то правда, але живий інвалід також хоче жити, а змогу цього нужденного прожитку мусить дати Громадянство.

В імені 1000 зареєстрованих інвалідів, яким належиться місячна рента, просимо наше Громадянство виконати свій національний обовязок та доказати інвалідам, що заспокоєння їхніх потреб це перше наше завдання.

Гроші слати: долученими до української преси чеками, або на адресу: УКТОДІ, Львів, вул. Руська 3,II.

Головна Рада УКТОДІ.

Листи з хирівського фронту

(З листів стрільця Степана Венгриновича)

САМБІР 3. XII. 1918.

Вчера вечером приїхали до Самбора — приїхало нас усіх з Турки 250 хлопців. Як виїздили, як нас пращали, як сотник Турко говорив на стації промову, це все розкаже Вам Галя, а певно вже і розказала.

В Самборі нашого війська, де тільки глянеш.

А найпарадніші то Козаки з України, в сивих шапках, у кожухах і чоботах, а декотрі в таких валянках, як мої.

Чотири сотні їх вже відійшло на фронт, три піхоти, а одна кінниці.

Ідуть десь на Устрики, але туда на Старий Самбір, мають Поляків окружати й ударити на Хирів зі заходу. Посада Хирівська вже в наших руках, але сам Хирів мають ще Поляки.

За Козаків дива розказують, такі забіяки...

У місті великий порядок. —

— От і мене тепер вечером був би вартовий не перепустив, як би я випадково по дорозі не був довідався клича. „Перемишль". Відповідь: „Самбір."

З культурно-освітної праці У.С.С. на Україні в 1918 р. Драматичний гурток „Просвіти" в Арнаутівці та Масляниківці біля Єлисавету при участи У.С.С. (Гуцульська сотня). Дали вистави: „Перехитрили", „Невольник".

Між цими 250-ма є нас трицять невійськових, хочуть нас післати до Стрия, до вишколу, та я не хочу, бо більше — як знаю, мене певно не навчать.

Кріс ладувати й стріляти вмію, а більше здається там не будуть учити.

Я сказав сотн. Туркові, що не хочу йти до вишколу, але з найближчою „маршкомпанією" в поле. —

Нині я довідався, що завтра відходить батерія: три гармати на Перемишль і мій товариш Лазор також іде з нею.

Пішов до Лазора, пізнав там самого команданта батерії сотн. Гозу (давного мого професора), а цей написав „Службовий листок" до сотн. Турка, що: „Степан Венгринович приділений до батерії ч. 4. і завтра відходить".

Так моя мрія сповнилась би. Завтра вечером маємо відїхати, сказано на Перемишль, але куди, якою дорогою, цього не знаю.

Це вже певно остання вістка від мене, тепер вже загублюся на якийсь час — як крапля в морі, аж може за який місяць надам телеґраму з Перемишля: „Я здоров і поводиться мені добре".

P. S. На Львів іде така наша сила, що вже не довго йому стояти. Що тільки є найліпшого, гармати — машинові кріси, усе туди висилають. —

ГОРОДОВИЧІ. (Між Хировом, а Фельштином) 21. XII. 1918.

Нині іде один ст. десятник до Спаса, то й передаю через нього цю вістку до хати.

Ще передучора стояв я на горах перед Ніжанковицями й оглядав „шеренфернрором" (такий далековид на трьох ніжках) Засання в Перемишлі, а нині ми вже поза Хировом.

В однім дні опустили Нове Місто, Добромиль, Хирів. І то так — можна сказати — без одного стрілу.

Поляки дістали більшу поміч з Королівства, а наші були якось зле розставлені, так що Поляки вдарили на село Передільницю, де не було нашого ані одного вояка, лише я з пор. Лазором був там на „зірній". —

Почався відступ. А щоб зі Старяви нам не перетяли лінії, то прийшов наказ опустити й Хирів.

І так в однім дні ми з під Перемишля опинились за Хировом.

Тепер дістали ми свіжі сили зі Стрия, дві нові батерії гавбіц (6 гармат), та правдоподібно на само польське Різдво поженем Поляків знову аж до Перемишля.

В однім дні стратили, в однім можемо назад добути.

Якось не можу писати. Вчера було спокійно, а нині бє на нас гарматами з панцирки, яку поставив на стації в Хирові і машинові кріси тиркочуть довкола по горах, то й годі спокійно думки зібрати.

Гарно було йти вперед і вперед.

Добули Хирів тому два тижні, потому Добромиль, вже тяжче пішло з Ніжанковицями, але і звідтам мусіли Поляки уступати.

Ми вже тішились, що ще день — два і ми в Перемишлі... тимчасом... (От розірвалася перед хатою шрапнеля).

Прикро було відступати. Хати горіли, а хлопці і старші чоловіки на конях, з коровами, втікали зі сіл... тягнулись за нами.

До війська біда не хотіли йти, аж тепер може підуть, як хату їм ворог спалить... худобу забере.

Ріжно було. Часами добре поводилось, а часами марші цілими днями і ночами, або служба на зірній з далековидом, на слоті — морозі.

Але я вдоволений і дуже й сам прошу, щоб не давали дармувати, щоб висилали денебудь — давали заняття. Роблю, що прикажуть. Часами при телефоні, а вчера іменований адютантом команданта ґрупи — не знаю ще, що то буде за заняття.

Не потрібно мені нічого, до хати також перед кінцем війни не хочу йти, аж з Перемишля попрошу відпустку на кілька днів.

Біди нам робить та польська панцирка. Зробили її з двох возів від нафти (цистерн), якось до купи споїли, уставили дві гармати й чотири машинові кріси. Наші хлопці дуже її бояться.

Ми також маємо подібну, але якась не така справна. На нашій комендантом є німецький старшина.

Я ані трохи не трачу надії. От говорив наш головн. командант Кравс, — що з України йде велика поміч для нас.

Вже вернув команд. ґрупи сотн. Сенечко, дуже строгий, кричить... але нам таких як найбільше треба.

Мушу кінчити.

В Переділці був у о. Ґодького, там звичайно грівся й їв обід, як на горі перемерз.

ГОРОДОВИЧІ 26. XII. 1918.

Вчера було польське Різдво. В ночі о 12 г. післали ми їм дарунки до Хирова — сальву з усіх наших батерій, а я глядів, як кулі розривались над монастирем.

Тепер другий день свят, у нас спокій, тільки ночами стежі перестрілюються і гармати стріляють.

Вчера хотіли Поляки направити шини між Хировом, а Самбором, та ми почали на них стріляти й видко не могли, бо панцирка не їде.

Я роботи маю багато, так що і на світ показатись часами нема коли.

Став адютантом команданта ґрупи артилєрії, пишу прикази і усі службові листки, а командант тільки підписує. Роблю виказн до виплати заслуженини. Задоволений з мене, бо проваджу йому все добре, відрисовую мапи. —

А я також вдоволений, бо роблю те, що вмію, до чого надаюсь і тішить мене, що не дармую, що і я чимсь причинююся до великого діла.

Хирів моглиб легко добути, та нема приказу, видко інші є пляни, а ми маємо держатись на місці і ждати.

Є мабуть плян вперед добути Львів, а тоді Поляки самі відси уступлять.

Був вчера в нас сотн. Цапяк, казав, що в Стрию старшини з паннами собі їздять — вечерниці уряджують. Мав їх трохи лаяти, що замісць на фронт іти, бавляться за плечима других.... Вислід був такий, що таки кількох зголосилось до поля.

У нас іде чим раз краще. Приходять що хвилини нові старшини, дезертирів менше, бо зорґанізовано полеву жандармерію.

Маємо вже три сотні „Пробоєвого куріня"; хлопці ті не знають, що то втікати. А їх отаман Паньків, то лиш дивитись на нього. Жене на коні — завсігди чвалом, з револьвером у одній, а ручним ґранатом у другій руці і кличе: „хлопці за мною", а хлопці за ним у огонь скочилиб... Він сидить у резерві та муштрує своїх хлопців, а тільки в крайній потребі йде зі своїми сотнями на поміч і все проганяє ворога.

От одної ночі напали Поляки на село Вовче, заняли його, а наші втікли. Тоді завізвали його, прийшов і в одній годині село було знову в наших руках.

Сиджу в жидівській хаті, де наша станиця. Мій командант Сенечко, ходить по кімнаті, заложив руки по-за плечі. Коло мене сидить телефоніст — держить при усі апарат, який лучить нас з зірною. Зірна є в першій лінії і зорець доносить нам про рухи ворога. Другий телефон лучить нас з начальн. вождом Кравсом — у Глубокій.

Я сиджу й пишу. Дістаю 60 к. на 10 днів, та нема де їх видати, хібаж нині передав собі до Самбора, щоб купили мені бльок і олівець до рисовання, бо є тут гарні руїни якоїсь палати, варта відрисувати.

Вчора в ночі один польський ґранат влучив у нашу гармату, перебив щит і зарився в землю... до тепер лежить не розірвавшись. —

ГОРОДОВИЧІ 31. XII. 1918.

Прийшло нині в приказі від Кравса, щоб оголосити стрільцям, що від І. І. 1919. впроваджується полеву пошту. Тому я сів і пишу, щоб вже завтра міг відійти від мене перший лист до хати своєю полевою поштою.

У нас все ще спокій. Ні Поляки, ні наші не наступають, головне рішається тепер під Львовом.

Вчора в ночі напала наша стежа на Нове Місто, кидала ручні ґранати.

Поляки думали, що це великий наступ і втікли. Наші привели 10 полонених. То лиш тільки боротьби в нас, що стежі одні — других полошать і звичайно та, на котру нападають — перша втікає.

От нині, вимацав Поляк, де стоять наші гавбіци і ціле рано бив на нас, але такими маленькими кулями — з ґебірки, що ми не дуже їх боїмося.

Знов у ночі, наше праве крило робило малий напад на село Поляну (2 км. від Хирова), де були Поляки.

Ми побудилися, гармати гремлять, кріс машиновий тиркоче... аж рано довідались, що це наші добули село і 5 ворожих вояків зловили.

Я вчора мав багато роботи — писав леґітимації для всіх людей нашої ґрупи.

Привезли мені зі Самбора бльок і олівець, то й рисував я руїни палати якогось дідича.

Нині ходив — оглядав город — парк його. Такий гарний нині день, здавалося, що вже весна починається, сонце гріло... я сидів на якихсь боронах на дворі та грівся до сонця. А що був схований за муром, то й безпечно глядів, як кулі свистали і земля тріскала від них на всі боки.

Парк коло цеї розваленої палати чудовий; які тут мусіли бути колись алеї, альтанки, старезні дерева, живоплоти.

По середині ставок і замерзле човно серед леду.

Ми перейшли через лід до острова й так як діти, тішилися весною... Оглядали кернички, співали... Є нас тут трьох Степанів — однорічних, то й уклали нагробну промову, яку один на труною другого мав би виголосити. От жартували.

Я дивився в сторону Турки, там навіть якісь верхи було видко, начеб наші Тарнавські.

Вчера прийшли свіжі сили, цілий курінь з Гуцульщини. Хлопці, що варто на них подивитись. Робили дефіляду перед Кравсом, він промовляв до них по українськи, а опісля вони на площі співали й гуляли гуцульські танці.

Вони від нас на правому крилі; ходить поголоска, що якраз праве і ліве крило має іти в наступ. Я певний, що вдасться.

Кіш Січових Срільців

(Причинки до його історії)

Написав *А. Крезуб*

Історія формації київських Січових Стрільців взагалі, а зокрема поодиноких її частин мало опрацьована і мало відома українському громадянству. Короткі нариси історії цеї вельми заслуженої частини Української Армії, що появилися досі, не дають про неї повного образу. Ще менше, як історія боєвих частин формації С. С., відома історія коша С. С., хоча і тут кипіла праця, кувались нові цінности під розбудову Великої Самостійної Соборної України.*)

Нажаль документів до історії формації С. С. не залишилось по всій правдоподібности майже ніяких і її історію приходиться писати виключно зі спогадів і заподань колишніх старшин, підстаршин і стрільців. Звичайна річ, що спогади і заподання після кількох літ мають великі прогалини і документальних даних вони заступити не можуть. Але і вони в деякій мірі сповнять свою задачу. Понижча стаття, це також спогади і то писані з памяти без використання якихнебудь записок і документів. Її ціль скромна: дати принайменше побіжний огляд праці в коші С. С. в 1918/1919 і спонукати тих товаришів, яким судилося колинебудь працювати в ньому — доповнити її.

Початок існування коша Січових Стрільців припадає на початок вересня 1918 р. Створено його як відділ при „Окремому Загоні С. С.“ в Білій Церкві. Кіш до повстання проти гетьмана Скоропадського не мав надто великих і складних завдань. Охотників до Загону голосилося доволі мало, а старих стрільців, що повертали з блуканини по Наддніпрянщині до своєї матірної формації, приділювано відразу до сотень. Діяльність коша тим робом ограничувалася до принимання і вишколу охотників, які ще в новій армії не служили, а що таких, як сказано, було доволі мало, то й „рух“ в коші був назагал невеликий. В день вибуху повстання то є 15. листопада 1918 р. стан коша виносив всього двох старшин і біля двацять стрільців-новобранців. Командантом коша був тоді сот. Домарадський.

Одначе з виступом Директорії УНР. проти гетьмана і з виходом Загону „в поле“ картина змінилася наче в казці. До білоцерківських бараків (Загін був приміщений в бараках, що за російських часів служили воєнним шпиталем) почали напливати з довколичних сіл селяни-повстанці лавами.

Про вишкіл всіх тих охотників, а навіть про довший їх побут в бараках не могло бути мови. В бараках для тисячів напливаючого люду не ставало місця. Тому з охотників тут-же формовано сотні, приділювано старшин, узброювано і висилано на фронт під Київ. Команда коша з цим завданням справлялася всетаки доволі справно і небаром Загін, що вийшов з Білої Церкви всього з чотирома сотнями, розрісся до полку, двох, а вкінці розвинувся в дивізію.

В грудні сот. Домарадський передав команду коша, здається, сот. Бісикові, а сам обняв команду одного з курінів 1 п. п. С. С. Чи по заняттю Директорією Київа, вислав сот. Бісик ще які поповнення стрілецькій дивізії, цього не знаю. Оскільки собі пригадую, при кінці січня 1919 р. стояли в Білій Церкві якісь частини зорганізовані наступником сот. Домарадського і ці пізніше обороняли Білу Церкву перед збольшевиченими в міжчасі відділами от. Зеленого, що осів в своїй „столиці“ Трипіллю.

З залишенням Армією УНР. Київа мусів і кіш опустити Білу Церкву. На весні 1919 р. опинився він в Проскурові, що тоді саме приходив до себе по строгій карі от. Семесенка за бунт проти влади УНР. і збройний виступ проти українських військових відділів. Тут кіш не загрів довго місця, перейшовши з корпусом С. С. нову одисею та в половині квітня приблизно осів в м. Кремянці.

Тут команду над кошем перебрав полк. Іван Чмола. З питомою собі енерґією і розмахом забрався новий його командант до праці. В коші закипіло. В короткому часі зорґанізовано в ньому Школу Старшин, Школу Підстаршин а далі команда коша взялася за творення поповнень для фронтових частин свого корпусу. Та плодів праці і енергії вкладених в це діло полк. Чмолою, корпусові С. С. зібрати не до-

*) Загальних нарисів історії формації С. С. появилось досі всього чотири, а саме: 1) В. К.: Січові Стрільці. Їх історія і характер. Нарис. (Львів 1920); 2) Р. Давний: Про Січових Стрільців. (Відень 1921); 3) Полк. Е. Коновалець: Причинки до історії ролі Січових Стрільців в українській революції. („Розбудова Нації“, Прага, 1928, Ч. 3—6). Найповніша історія цеї формації знаходиться в Альманаху С. С. „Золоті Ворота“ [Січові Стрільці. Воєнно-історичний нарис. Написали: І. частину — Василь Кучабський; II частину — ґен-штабу ґен-хор. Марко Безручко], що в 1923/1924 був напечатаний в Берліні заходом вид-а „Українське Слово“. Та нажаль згадане видавництво попало в фінансові трудноші і друкарня задержала майже весь наклад цього цікавого збірника та продала його як „Altpapier“. Від загибелі уратувалось, як мені відомо, всего кілька примірників і то здається неповних.

велося. Большевицький напад на Кремянець в дні 10 травня знищив цей відділ цілковито. Відновляти його в Кремянці ізза походу Армії УНР. на південний схід було безпредметним; працю треба було начинати в інших умовинах і в іншому місці.

Після катастрофи коша в Кремянці, штаб корпусу С. С. доручив дня 10 червня авторові оцих рядків сформувати його на ново. Тим разом завязок коша повстав в м. Чугані (Теофіполі). Початки його були не світлі. Після наказу штабу корпусу, мав я зорґанізувати, і то в короткому часі, запасний курінь складений з чотирох сотень, школу підстаршин, лічницю для ранених і хорих нашого корпусу, але засоби, які мені дано до розпорядження, а ще більше загальна ситуація Української Армії не давали можливости виконати це завдання навіть в четвертині. Та про те дальше, тут згадаю тільки, що „на початок" приділено кошеві біля 30 стрільців - виздоровців, два вози, дві пари, схорованих на коросту, як в цілій Українській Армії, коней, видано біля 20 крісів і дещо харчів. Скільки видано для скарбниці грошей, цього точно не памятаю, але пригадую собі, що з такою сумою самостійної господарки не можна було зачинати.

Із приділених кошеві 30 виздоровців створено наразі запасну „сотню", над котрою команду обняв сот. Королюк, заразом майбутній командант запасного куріня. Курінним адютантом став значк. Олекса Катамай, а адютантом коша працьовитий і боєвий старшина, що прибув до Корпусу С. С. із У. Г. А., „стара война" з італійського фронту значк. Микола Білоус.

Попри вище згадану працю кошеві доручено також перевести в теофіпольському районі побір новобранців і набір тих річників запасників (резервістів), які на основі наказів українських військових властей були обовязані до військової служби. Ці чинности означувано на Україні загальним словом „мобілізація". Значиться кіш мав в теофіпольському районі „мобілізувати", то є притягнути під зброю всіх, що до цього були зобовязані. Для цеї цілі приділено кошеві „спеца", одного російського полковника (назвище забув), бувшого „воїнського начальника".

Звичайне діло, що парібкам-новобранцям і запасникам, бувшим російським салдатам з великої війни, мимо десятків мобілізаційних наказів як Штабу Дієвої Армії так і інших військових команд, а навіть Петлюри та Директорії і не снилося самим добровільно голоситися до своїх найблизчих українських військових команд, отже мобілізація мала переводитися силою. Але цеї сили в коші було всього тільки двацять виздоровців з крісами (інші без крісів), а і з тих — деякі по перебутому тифі волікліся як тіни.

Плян нашої праці в загальному передбачував таке: з перших мобілізованих створиться запасний курінь, а дальші по якомусь часі перебування в Коші відійдуть на поповнення стрілецьких частин на фронті.

Дня 12 або 13 червня кіш виїхав з Теофіполя до села Олійників. Сільський голова щоправда не відмовився від оголошення, щоб в означеному дні зявилися до його обовязані до військової служби, але робив він це не скриваючи своєї іронії: „не такі, мовляв, нас мобілізували і нічо не вдіяли, піймаєте облизня й ви". І дійсно в означений день зібралося перед сільським збором кількасот люда, але не для того, щоб вступити в ряди своєї армії, а так більше задля цікавости і щоб при тій нагоді поставити мені „вопрос", чого власне Січовики прийшли в їхнє село. На тому і скінчилось, а власне ні, не скінчилось. Аґітація місцевих мудрагелів, яких вся мудрість заключалася в виголошуванню демаґоґічних промов, прикрашених стеоретипними, склеєними ще на фронті в 1917 р. большевицькими фразами, довела в кінці до того, що місцеве населення почало явно провокувати старшин і стрільців.

Про те, щоби силою мобілізувати Олійниківців, звичайно не було що й говорити. Воно було тим більше неможливим, що кіш стояв не в запіллю, де міг би спокійно працювати, а за фронтом, звідкіля долітав звук гарматньої стрілянини а деколи й приглушений стук скорострілів. В таких умовинах зробити щонебудь було важко. Олійниківських військовообовязаних вже ізза цього самого, що вони за кілька чи кільканацять годин могли опинитися під новою владою, ледві чи наша сила була в стані змусити до послуху десяткові призивів і мобілізаційних наказів. Деякі з їх візливо посміхаючись розповідали нам ріжні новини з недалекого фронту в роді того, що червоні забрали в „плєн" буцімто велику масу „Петлюрівців", або що завтра „товариші" загостять в Олійники.

При такому настроєві Олійниківців було ясним, що з мобілізації нічо не вийде. Правда в крайньому випадку я міг звернутися на фронт за допомогою і одною сотнею стрільців змусити олійниківських парібків, на скількиб вони не поскривались в сусідних селах, вступити в кіш, але з їх певно стільки булиб ми мали потіхи, що з минулорічнього снігу. За кілька днів вони булиб і так розбіглися на всі вітри. До речі говорячи, колиб кіш зібрав навіть пару сот люда в таких обставинах, то не був би в змозі їх навіть прохарчувати.

На четвертий день нашого побуту в Олійниках фронт „подався" і кошеві прийшлося мандрувати дальше. Куди то йти і де осістися, щоби знову шукати щастя з мобілізацією, ізза браку звязку з 1 п. п. С. С., якому кіш наразі підчинявся і звідки одержувався зглядно мав одержувати харчі, це було питання, яке команді коша приходилося самій вирішувати. Щоб не відбиватися від своїх, тобто від корпусу, порішено „тягнутися" за його штабом. В цей спосіб йдучи, як то кажуть, собачим нюхом за командою корпусу, кіш перекочував в с. Колки, звідтіля по двох днях в м. Базалію, далі в Купіль, а в кінці в м. Чорний Острів.

Таке ходження по пятам штабу корпусу вийшло кошеві остільки в користь, що його вилучено в кінці зі складу 1. п. п. С. С., а підчинено безпосередньо корпусній команді. З цею вдержати звязок було вже не трудно. Від корпусної команди одержував від тепер кіш вказівки, кудою йти і щиро говорячи, міг довідатися в час про це, коли треба пакувати свої манатки та манджати дальше на разі з надією тільки, що фронт вкінці спиниться денебудь і кіш в спокійних обставинах зможе взятися знову поважно за працю. Тинятися за полком на фронті такому відділові як кіш, відділові з трьома десятками виздоровців напів одітих і зморених до крайности не мало ніякого змислу. І команда корпусу відлучивши його від 1. п. п. С. С, а підчинивши безпосередньо собі, зробила дійсно розумне діло.

З Чорного Острова перейшов кіш, як це сказано було мені в команді корпусу, „на стало" до с. Водички. Тут розмістився він в бувшій економії. По надходячим з фронту відомостям здавалося, що аж тепер ми вже зовсім певно будемо мати змогу взя-

тися за працю якслід. Скептично задивлявся на положення тільки сот. Королюк: „Десь недалеко замикають двері (що в нашому жарґоні означало гарматню стрілянину) — говорить він одного дня — завтра певно прийдеться нам „зі стратеґічних оглядів пересунутися дальше“. І дійсно в 24. несповна години після цеї розмови, по тридневому постою в Водичках, кіш мусів знову відступати аж до Ярмолинець. Тут щойно перебув він доволі довго, бо майже цілих два тижні.

В Ярмолинцях збільшився кіш о яких 25—30 випущених з лічниць стрільців і приблизно стількиж старшин. Для дальшого нагляду за виздоровцями і хорими надіслано тоді зі штабу корпусу лікарського помічника (родом з Катеринославщини, в перших місяцях революції на Україні незвичайно діяльного і енерґічного орґанізатора Вільного Козацтва в Криворіжському рудничному районі) Олександра Ананієвича Співака. Про сформовання запасного куріня і школи підстаршин, як і передтим, годі було говорити. Кількадесять мобілізованих з околиць Ярмолинців, що їх вдалося стягнути до коша, по кількох днях розбіглися і — працю треба було починати на ново. Тимчасом прийшов новий відступ нашої армії і кіш перейшов в м. Балин, звідтіля по двох днях до Лянцкоруня, а вкінці до с. Кадієвиць. На цьому новому місці, щойно коли підійшла Українська Галицька Армія і фронт, який вже наближався до Камянця, відсунувся, стала можливою хоч сяка-така нормальна праця. З приходом в Кадієвці я передав команду коша знову полк. Чмолі і став його помічником.

В коші тимчасомназбиралося вже кілька десятків стрільців-виздоровців і з них створено першу сотню, з якої дотепер фактично існувала тільки перша чета. Так само зросло число старшин; з них утворено старшинський відділ. Завдяки заходам полк. Чмоли в постачанню корпусу, кіш одержав потрібні гроші на виплату заслуженини, коні, обоз, а також дещо з одягу — словом кіш розпочав самостійну господарку. Створення запасного куріня мимо того, що справа була пекучою, було не здійсненим і зі заходів в цьому напрямі не вийшло нічо.

З віддаленням фронту на схід кіш перейшов в серпні до Дунаївець, де під цю пору перебувала здається Начальна Команда Української Галицької Армії або команда котрогось з її корпусів, дві чи три галицькі військові лічниці та один курінь піхоти. Тут остаточно полагоджено якслід адміністрацію коша. Управа його розмістилася в просторому партеровому домі, опущеному якоюсь багатою жидівською сімєю. Запасна сотня начала заняття.

В тому часі на фронті корпусу С. С. перейшов на наш бік якийсь большевицький курінь, складений в більшости з Українців і його відставлено в розпорядження коша. Частину козаків цього куріня виділила команда коша і приділила до запасного куріня, решта осталась на положенню полонених. Що зроблено опісля з цею другою частиною, не пригадую собі, знаю тільки, що в почaтках вересня при переході коша з Дунаївець в Староконстантинів полонених в ньому вже не було. В Староконстантинові пробув кіш аж до катастрофи Армії УНР. то є до кінця падолиста.

(Докінчення буде).

„Гаврило“

Написав *Михайло Островерха*

Це імя в час наших визвольних змагань було знане не тільки в X Бриґаді У. Г. А., звідкіль походило, а знали його й инші бриґади нашої армії, з якими приходилось нам у боях сусідувати. Оцей „Гаврило“ — це одна батерія гармат. Гонила й ревіла по фронті, мов розрада, душа стрілецтва. Де лиш було круто — в телефон: „Гальо! „Гаврило“! там і там — пальніть! бийте!“ І за хвилину падали стрільна пишно вимірені. Радість, сміх! Хлопці, які перед хвилею сумували з притаєними за пасипом землі головами, пострілюючи з кріса, — на гук „Гаврила“ зривались і бігли на ворога, який перед тим здавалось був непоконаний.

З „Гаврилом“ у перше я познайомився у квітні 1919 р. на большевицькому фронті в Підволочиськах. Стрінув я його в оперативному штабі відтинку в сот. Губера. Русявий, струнка постать, ясно-сині очи, що сміялись — дихали запалом до життя, гарно закроєні уста, над якими пишався рівний ніс. Літ йому було тоді біля 24—26. Йому я представився — тоді старший стрілець — і вчув його прізвище: поручник Іван Балешта. Отсе то був славний „Гаврило“!..

Про „Гаврила“ розкажу фраґментами:*) бо він був гарматчик, а я піхотинець — далеко від нього. Понад мою голову в розстрільній пролітало зі свистом регочучись стрільно, яке цільно падало між ворога: ось так ми завсіґди стрічались. Іноді по бою стрічав я його в штабі нашого V-го потім III-го куріня, якого курінний поруч. Михайло Дацків був його шкільним товаришем із тернопільської ґімназії. Але таких стріч не було багато. Знаєте, що гарматчик, то не піхотинець і навпаки: оба бють ворога та кожний на свій лад; але рідко стрічаються, хіба на військових парадах.

При кінці місяця квітня 1919 року наша півсотня Старшинської Школи була на фронті у ґрупі Схід отам. Ляєра в Підволочиськах. Становища нашого війська були: Староміщани, деревляний міст, залізничий міст — оба на р. Збруч —, Задништівка, Мислова. Перед нами находились досить сильні відділи большевицького війська.

Одної ночі – в останніх днях квітня — біля деревляного мосту знялась сильна стрілянина: гармати, скорострільи, міномети, кріси. Большевики хотіли робити „нальот“. (З нашої сторони спеціяліст „нальотів“ на большевиків був сьогодняшній комуніст Я, тодішний поручник, командант чи не самбірської сотні. Такі наскоки улаштовував він охотником, без відома штабу). Тієї ночі з моїми кулеметами я мав службу при самому залізничому шляху по лівій сто-

*) Не належу до тих щасливців, що переховали всі свої записки з боїв. Усі мої щоденники пропали: одні в часі мовї хвороби тифу в Тульчині в 1919—1920 р., другі в залізничій катастрофі — в бою з большевиками під Чорним Островом у 1920 р. Тому — все переповідаю з памяти й тільки те, що докладно пригадую собі. Все ж таки — якби вкралась якась помилка в датах, то прошу мені вибачити й справити помилку.

роні, як охорона залізничого мосту. Хорунжий Іван Ханек телефонічно алярмував цілу боєву лінію: большевики завзято острілюють його заставу. А далі: „Гальо „Гаврило“! трета хата на право від деревляного моста над рікою — відтіль стріляють мінами“. Ледве проминуло кілька хвилин — уже „Гаврило“ одною гарматою гатив у мінометн; іншою — у ворожу панцирку-поїзд. Стріляв швидко, влучно. Примусив большевиків утихомиритись. Такі большевицькі випади були чи не щодня й щоночі: як „Гаврило“ брався до діла, то ми на фронті були спокійні, бо при його такій важній помочі ми завсігди відпирали наступ ворога. Та все це були позиційні бої. Ми бачили „Гаврила“ і в наступах.

Відступаючи під напором польських військ — перший відступ у травні 1919 р. — на Гусятин, Сидорів (наша ґрупа Схід) „Гаврило“ не зміняв свого імени.

Всю геройчність пор. І. Балешти ми бачили аж у наших протинаступних боях за відзискання нашої Галичини. Перший його гарматний бій, у якому брав участь увесь гарматний полк отамана Карася (ідеальний старшина, Наддніпрянець, у „нальоті“ большевиків на Проскурів у місяці серпні 1920 р. зістав зарубаний большевиками ж ніччю при гарматах на становищі: шлях Проскурів – Камянець Подільський. Зарубаний зараз за містом Проскуровом), був за с. Іванівку біля Теребовлі. Наш наступ відбувся від сторони с. Мшанець. (В першій половині місяця червня 1919 р.) Пригадую собі добре, що „Гаврило“ зближався на близьку віддаль від ворога, щоб приспішити нашу виграну ще того ж дня: бо сонце заходило, а нам спішилось іти вперед. По заході сонця ворог у переполосі відступив. До останку був переслідуваний „Гаврилом“.

У здобутті дуже важних становищ с. Березовиця біля Тернополя — усе те в червні — участь у сильному барабанному вогні брало багато гарматніх батерій і цей бій тревав усю ніч. Світало, як наша розстрільна наступом прорвала ворожий фронт. Зі сходом сонця ми входили в с. Березовицю. Штаб нашого — тоді V-го — куріня находився в останній хаті по лівій стороні при шляху на Тернопіль. Ми ждали дальших оперативних наказів, які не надходили. Курінний Мих. Дацків нетерпеливився: ворога, який відступав, треба було дальше переслідувати. Тоді приїхав був до нашого штабу куріня пор. І. Балешта — на гнідому чудової раси коні. Стрільці загомоніли: „Є „Гаврило“ — то й ходім у наступ!“ По короткій нараді таки на дорозі — пор. Мих. Дацків, його адюнтант В. Стрільчик, пор. І. Балешта і ще був хтось із наших сотенних — постановили: дальший наступ на м. Тернопіль. Почався наступ. „Гаврило“ закопався таки зараз за селом з правого боку при шляху на Тернопіль. Розстрільна йшла бадьоро вперед. Понад виспівував то реготавсь своїми стрільнами „Гаврило“. Не зверталось уваги на гарматний вогонь польських гармат. Бородатий четар Федір Мучій прижмурював задоволено очі й зі своєю сотнею йшов уперед. Його четовий хор. Осип Типкевич У. С. С. навіть не дуже то похилений — перед градом ворожих куль — насуплений, своїми чорними очима сверлуючи ворожі далі, йшов за своїм сотенним, а за ним його чета. Шляхом зі своїми кулеметами йшов я, а таки зараз за мною у розстрільній наш курінний — пор. М. Д. — Йшли ми наче на весілля. Перед самим Тернополем на віддалі яких 1000 метрів хлинув зливний дощ та заслонив нам і ворога і місто. В той мент причвалав на коні пор. І. Балешта з одною гарматою і став на дорозі — в розстрільній піхотинців — кажучи з запалом: „...о! знаю дуже добре місто й не дам їм утечи, прикриваючись дощем!“ І став бити поза дощеву стіну за ворогом, що відступав. Наша бойова лінія, як учула, що „Гаврило“ є з нами в розстрільній, кричучи „гура!“ бігла вперед. За якої чверть години наш курінь входив у місто Тернопіль, а населення витало нас квітами.

Зараз же на другий чи на третій день трапилось нашому куріневі таке. Наступаючи на село Гнідаву, ми ніяк не могли були зломити спротив ворога, який занимав знамениті австрійські старі становища з добрим дострілом для кулеметів. Ще й до того всього — сонце при заході літнім промінням опиралось у наші очі. Бій затягався на довше. Наші становища не були лихі — в лісі. Та нам спішилось: ми мусіли по наказу здобути назване село. Самі стрільці сердились, що не йде. Четар Василь Костюк на всі лади продумував випади на ворога. Не вдавалось — ворог успішно боронивсь. Сонце висіло над небосхилом. Вечір був недалекий. Довкруги шуміли колосисті лани і бігли гомоном у далі. Аж тут зараз за розстрільну приїхав пор. І. Балешта з одною гарматою і зблизька — ревнув „Гаврило“. І в цім же моменті розстрільна загомоніла, ожила. Ворожий кулемет притих. Наша розстрільна зірвалась і під згуки „Гаврила“ подалась бігом вперед, Поміж крики „Слава!“ „Гурра!“ чулись вигуки „Гаврило!“

Ще сонце останнім промінням простягалось по ланах, по лісі, а ми були вже в селі Гнідава.

На другий день, здається І. курінь — сот. Климкевич — під прикриттям барабаннаго вогню наших гармат здобув с. Манаїв.

Весь час ішли ми вперед. Із „Гаврилом“ у боях у нашій Галичині ми більше не стрічались. Остання телефонічна розмова з ним була зпід памятника Маркіяна Шашкевича, щоб „Гаврило“ стріляв до ворожого панцирника, нащо він відповів: „.... не маю нічогісько амуниції.“ Взагалі — гарматній вогонь-своїх гармат це для піхотинця певна запорука виграної у бою. Для нас „Гаврило“ був у бою найкраща запорука успіху в наступі. Аж тут – „Гаврило“ж без амуниції. Ми зрозуміли, що діла йдуть лихо. Так і сталось: з браку амуниції — головна причина — ми відступили за Збруч.

Тут ми знову мали „Гаврила“ з нами. Здобуття Винниці. Завзятий бій за Калинівку, яку за 9 годин важкого бою здобуто. „Гаврило“ ожив, бо мав амуницію. Це ми бачили по усміхненому обличчю пор. І. Балешти. Короткі бої: під Курдилівкою, під Н. Н. (— те місточко, що стоїть на шляху Махнівка-Бердичів: у тім місточку помер на тиф Німець пор. Рудольф Кетнер), під місточком Червона, с. Зарубинці, місточка Андрушівка, Ходорків, Криве, Корнин, Брусилів. І врешті перед Києвом останній рішучий бій під м. Ружин. Звідсіль наш курінь перейшов у с. Купилово. В усіх цих боях „Гаврило“ брав живу участь.

Останній раз я бачив іще „Гаврила“ в Бердичеві на Лисій Горі, як президент Є. Петрушевич робив перегляд війська. Потім як отворилась чорна, безнадійна сторінка нашої Армії на Україні, то ми вже більше „Гаврила“ не почули, не побачили: не було його вже між нами живого. Захворів на пятнистий тиф і помер. Похований мабуть у селі Білилівка під Козятином.

Ось стільки знаю про поручника Івана Балешту.

УКРАЇНСЬКА ВІЙСЬКОВА ЛІТЕРАТУРА 1914—1923

Зладив *сот. Корній Купчанко*

(Докінчення)

Целевич В.: „Військові причинки".

Цівинський, полк.: „Який повинен бути старшина". Камянець 1919.

Цівинський, полк.: „Український летун". Камянець.

Цьокан І. др.: „Від Денікіна до большевиків". Фраґмент споминів з Рад. України. Укр. мемуари. Вид. »Укр. Прапору". Відень 1921, 16⁰, ст. 19.

Чижевський, полк.: „Коротка історія 3-ої залізної дивізії 1919-1922". Вид. культ.-просвіт. відділу 3-ої зал. дивізії. Наклад. 500-700 прим. Каліш 1922, 8⁰, ст. 56.

Ярема Я., сот: „Україна в таборі". Огляд культ.-просв. діяльности в таборі української бриґади від червня 1919 р. до червня 1920 р. З ілюстраціями. Н. Яблінне 1920, ст. 44, ц. 5 кч.

Деякий матеріял з обсягу військознавства, а головно цінні джерела для будучого дослідника історії українських армій містять в собі військові календарі, як:

„Книжковий ювилейний календарик (У. С. С.) „Самопал" на 1924 рік. Видавництво „Журавлі" в Рогатині. 1923, ст. 128.

З музичної літератури, крім поодиноко виданих стрілецьких пісень, зявились: „Сурма", воєнний співанник. Вид-во „Червона Калина". Львів 1922.

Князь Усусу: „Підручний Співанник". 28 найкращих пісень з ілюстраціями. Видав-во „Журавлі". Сконфіскований.

ВИДАННЯ ПО ТАБОРАХ ІНТЕРНОВАНИХ ВОЯКІВ АРМІЇ УНР.

Зладив: ***Прижмуренко***

ТАБОР (6. 4. дівізії) В АЛЕКСАНДРОВІ

1. »Зірниця«. Часопис кооперації, культури і освіти. Видання табору. Друковано на шапіроґрафі з малюнками. Число має 30—60 сторін. Ціна 15—30 марок. Наклад 40 примірників. Вийшло 7 чисел. Перестав виходити в червні міс. 1920 р.
2. »Нове Житття«. Неперіодична ґазета 6 стр. дівізії. Друкована до 39 числа на шапіроґрафі, далі на американці. Видає кул. освітній відділ 6 стр. дівізії. Виходить двічи на тиждень. Наклад 180 прим. Вийшло 96 чисел. Ред. сот. Битинський. Ціна 5 марок, з числа 93 по 10 марок.
3. »Український Стрілець«. Військовий журнал. Видає громада старшин 6 стр. дівізії. Неперіодичне видання. Друковано на друкарській машині. Вийшло 3 числа (жовтень 1921) 75 стор. в 16⁰. Ціна 150 марок. Редаґує пор. Липовецький. Почав, виходити з травня 1920 р. Перше число вийшло в Бердичеві, друге в Київі, третє в таборі в Польщі.
4. »Промінь«. Гумористичний журнал. Видає гурток стрільців 6 дівізії. Виходить з літа 1921 р. Друковано на шапіроґрафі. Вийшло 7 чисел по 8 сторінок. Редаґує юнак Кухарський. Ціна 20 марок.
5. »Окріп«. Сатир. гумористичний журнал. Видає культ. освіт. відділ. 4 київської дівізії. Виходить неперіодично. Друковано на шапіроґрафі. Вийшло 9 чисел по 20 сторінок. Багато образків. Ціна 25—50 марок. Редаґує Левицький.
6. »Характерник«. Карикатурний журнал 5 стр. дівізії. Виходить неперіодично. Друк. на шапіроґрафі. Вийшло 7 чисел. Останнє число 3. VII. 1920. 12 стор. в 16⁰. Ціна 25 марок. Редактор сотник Гладкий.
7. »Український Стрілець«. Військово-культурно-освітний часопис. Видає культ. освіт. відділ 6 стр. дівізії. Виходив неперіодично. Друков. на друк. машині. Вийшло 2 числа. 24 стор. іп. 16⁰. Ціна 4 марки.
8. »Комар«. Гуморист. сатир. тижневник. Видає культ. освіт. відділ 4 дівізії. Виходив неперіодично. Друковано на шапіроґрафі. Вийшло 1 число і сконфісковано (28 грудня 1920). 20 стор. друку іп. 16⁰ з образками. Ціна 100 марок.
9. »Гримаса«. Літучий таборовий гумористичний журнал. Видає ініціат. ґрупа 4 дівізії. Вийшло 1 число. Друк. на шапіроґрафі. З образками. Ціна не виставлена.
10. »Вісти«. Листок виходив в 1920 р. з червня місяця, підчас відвороту. Друков. на шапіроґр. в 20 прим. Вийшло 18 чисел. Редаґ. сот. Гладкий.
11. »Збірка українських пісень«. З репертуару хору 6 стр. дівізії. 24 пісні з нотами. Видання співочої секції. Друк. на шапіроґрафі. 40 стор. іп. 8⁰. Ціна 250 марок.
12. »Маленька зб рка пісень для українського козака«. Ч. І. Видання культ. освіт. відділу 6 стр, дівізії. Друк. на шапір. в 50 прим. 16 пісень на 28 сторінках. Ціна 15 марок, Видруковано в Замостю 1920 р.
13. »Наша Батьківщина-Україна«. Короткий курс українознавства для козаків. Вид. культ. освіт. відділу 6 стр. дівізії. Підручник з образками, ма-

пами, діяграмами і таблицями 116 стор. Друковано 2000 прим. Ціна 200 марок.

14. »Статут громади старшин« 6 стр. дівізії. Друк. на машинці. Ціна 20 марок.
15. »Порівнююча граматика укр. мови, з українсько-російським словничком Модеста Левицького«. Видання громади старшин 6 стр. дівізії. Друк на друкарській машині. 40 стор. Ціна 125 марок.
16. »Армія, якої нам треба«. Брошурка. Вид. громади старшин 6 стр. дівізії. Переклад з французького сот. Герліта. Друк. на шапірографі в 25 прим.
17. »Культурно-освітна праця в армії — Людендорфа«. Переклад з німецького хор. Соловчука. Брошурка в 32 стор. Вид. Культ. освіт. відділу 6 стр. дівізії. Друкована на шапірографі в 30 прим.
18. »Релігійно-науковий вістник«. Неперіодичний журнал. 1921 р. 28 стор. Ціна 60 марок. Наклад 370 прим. Друк. на машині. Редагує о. Білон, Волохів, Михалкін і Солодецький, при участи проф. Біднова.

ВИДАННЯ БРАЦТВА СВ. ПОКРОВИ ПРИ 6 СТР. ДІВІЗІЇ.

19. »Літургія Івана Золотоустого«. 78 стор. Ціна 300 марок. Друк. на шапірогр. 25 прим.
20. »Вечірня і рання«. 24 стор. Ціна 50 м. п. Наклад 90 прим. Друк. на шапірографі.
21. »Вечірня і рання«. Псальми для дяка. 1921. р. 10 сторін. Ціна 50 мар. Друковано на шапір. 90 прим.

(Далі буде).

ВІД РЕДАКЦІЇ

Редакція „Літопису Ч. К.“ просить усіх, хто має якінебудь світлини до історії 8. Бриґади УГА., прислати їх до Редакції для зілюстрування нарису історії цеї Бриґади, яку будемо містити на сторінках нашого журналу.

ВІД АДМІНІСТРАЦІЇ

З числом 10. за жовтень вислали ми усім передплатникам почтові складанки з проханням вирівнати залеглу передплату за попередні квартали і біжучу за останній квартал цього року. На жаль не усі передплатники це виконали, а тому просимо вдруге прислати тим разом конечно відворотною почтою всю належну передплату до кінця цього року.

ЛІТОПИС ЧЕРВОНОЇ КАЛИНИ

ІЛЮСТРОВАНИЙ ЖУРНАЛ ІСТОРІЇ ТА ПОБУТУ

II. річник / Число 11. / Листопад 1930.

*

ЗМІСТ

Редаґують: *Лев Лепкий* і *В. Софронів-Левицький* Відповідальний редактор: *Петро Пасіка*

Друкарня ОО. Василіян у Жовкві